БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

50 ЧЫЛГА ЧЕДИР
116 ХОНУК АРТКАН!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеН

1967 ч. ИЮЛЬ 14 ПЯТНИЦА № 165 (6802).

Өртээ 2 көп.

Социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының болгаш чазактарының удуртукчуларының Будапештиге болган чөвүлел хуралының дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының база чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралы июль 11—12-де Будапештиге болган. Ол чөвүлел хуралга Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгар Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Болгар Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы Живко Живков; Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ене Фок, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң секретары Арпад Нуллан; Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт, Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Вилли Штоф; Польшаның каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Владислав Гомулка, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Юзеф Циранкевич; Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Алексей Николаевич Косыгин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары Борис Николаевич Пономарев; Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи Антонин Новотный, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың Чазаның Даргазы Йозеф Ленарт; Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Даргазы, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизи Иосип Броз Тито, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң Президиумунуң кежигүнү, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Президентизиниң Чиңгине секретары Владимир Попович, Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң кежигүнү, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Эвилелдиң Күүсекчи Вечизинин оралакчы даргазы Киро Глигоров олар кирипкен.

Араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган байдалдың айтырыларының талазы-биле доктаамал харылзааны тудар дугайында бо чылдың июнь 9-та үстүнде адаттынган чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының база чазактар баштыңнарының Москва ужуражыышкынына чедип алган дугуржулгага дүүштүр бо чөвүлел хуралды эрттирген.

Чоокку Чөөн чүкте сөөлгү болуушкуннарның дугайында санал-оналдарын чөвүлел хуралдың киржикчилери солушкан. Агрессияның түңнелинде эжелеп алган девискээрлериден Израильдиң мынчага үнмейн турары КНО-нуң Уставының болгаш делегей эргежиниң кол принциптерин дора көргени, араб күрүнелерниң бот-эргезинге болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруунга кыжаныышкын болур дээрзин олар айыткан. Империализмниң, бирги эзлчегде АКШ-тың агрессчи күштеринге оорга-латтынган Израильдиң чагырыкчы бөлүктери боттарының эжелекчи политиказы-биле бүгү делегейде тайбыңга ынакшылдыг күштерге чөңгээ кылып турар.

Чөвүлел хуралга төлээлеттирген акы-дуңма партиялар болгаш социалистиг чурттар Израильдиң агрессиязының уржуктарын узуткаар дээш, хамыктың мурнунда израиль шеригларын оларның эжелеп алганы араб девискээрлерден соңгаарладыышкын чок үндүрер дээш найыралчы араб күрүнелерниң чөптүг демиселин шиитпирлиг деткип турарын болгаш моон соңгаар-даа деткинр апаарын чөвүлел хуралдың киржикчилери база дагын бадыткаан. Агрессияга удур демиселдиң болгаш Чоокку Чөөн чүкте тайбыңны катап тургузарының эрге-ажыктарынга таарышкан чогуур хемчегларни улам-ва долу ажыглаарын олар деткээн.

Боттарының чурттарының туе бүрүзү-биле пайыралчы араб күрүнелерге көргүзүп турар политиктиг деткимчелиниң дугайында; империалистиг агрессияга таварышкан Каттышкан Араб Республиканың болгаш өске-даа араб чурттарның үлетпүрүн болгаш көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге идиг берип болгу дег экономиктиг дузаламчы дугайында; ол чурттарның камгаланыр аргазын быжыглаарынче угланган хемчеглер дугайында; а ол ышкаш араб күрүнелер-биле үр үеде экономиктиг кады ажылдажылга хемчегларниң дугайында информацияны чөвүлел хуралдың киржикчилери солушкан. Ол сорулгаларны боттандырарынга демниг күженишкиннерни моон соңгаар-даа кылыр деп, боттарының быжыг бодалын олар чангыс эп-сеткилдиг илергейлээн.

Чөвүлел хурал эш ёзузунуң байдалынга, бүрүн чаңгыс эптиң ёзузунга эрткен.

Чоокку Чөөн чүкте байдалдың айтырыларының талазы-биле боттарының аразында доктаамал харылзааны келир үеде-даа тударын чөвүлел хуралдың киржикчилери дугуржуп алган.

Найыралчы харылзаалар, кады ажылдажылга

ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджо албанның аян-чоруун кылып, 1967 чылдың июль 5-тен 12-ге чедир Совет Эвилелинге чоруп турган. Президент Ахиджо ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле беседалар кылган дээрзин кады кылган дыңнадыгда айтыш турар.

Камерунуң президентизиниң ССРЭ-ге аян-чоруунуң үезинде ак сеткилдиг, бот-бодун билчир болгаш найыралдың байдалынга эрткен совет-камерун чугаалажыышкыннар болгулаан.

Чугаалажыышкыннар чоруп турда Совет Эвилели биле Камерун Федеративтиг Республиканың аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажып көрген деп, дыңнадыгда чугаалап турар.

Ийи талаларга сонуургалдыг делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы ужуражыышкыннарының болгаш беседаларның үезинде база болган. Делегейниң эң чугула айтырыларының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Камерун Федеративтиг Республиканың туруштарының дүгжүп азы чоок болуп турарын моон-биле кады күзел ханыышкын-биле демдеглээн.

Делегейде дүшкүүрлүг чоруктың кедерээн байдалдарында делегей айтырыгларын тайбың арга-биле таарыштыр шиитпирлээр дээш, делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээр үезинде күштү ажыглаарындан азы ону ажыглаар деп кыжанырындан ойталаар дээш ийи талалар шиитпирлиг туржуп турар.

Боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, даштыкының кандыг-даа хевир-биле холгаарлаашкыны чокка боттарының салым-чолун боттары шиитпирлээр эргези дээш демисежип турар улустарның күженишкиннерин боттарының деткип турар дугайын Совет Эвилели болгаш Камерун Федеративтиг Республика медеглээн.

Бүрүн ден эргеге, бот-бодун хүндүлежир болгаш бот-боттарының иштики херектерине холгаарлашпас чорукка үндезилээш совет-камерун найыралчы харылзааларның чедишкиниг хөгжүп турарын талалар күзел ханыышкын-биле демдеглээн. Бүгү адырлар талазы-биле бо кады ажылдажылганы ийи чурттарның улустарының болгаш бүгү-ниити тайбының быжыглаарының эрге-ажыктарынга үргүлчүлээринге беленин илергейлээн.

Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджонун Совет Эвилелинге кылган аян-чоруу ССРЭ биле Камерун Федеративтиг Республиканың аразында найыралчы харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга бараан болур деп, ийи талалар санап турар.

Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджо ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны Камерунга келзин деп чалаан дээрзин дыңнадыгның түңнелинде чугаалап турар. Ол саналды өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ЛЕНИНГРАДТАН ЧОРУПКАН

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Камерун Федеративтиг Республиканың Президентизи Амаду Ахиджо ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар албанның аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинге чоруп турган, июль 12-де Ленинградтан чорупкан.

ЦИРК АРТИСТЕРИ КЕЛДИ

ССРЭ-ниң Күрүне цириги-ниң артистери Тывага оюн көргүзери-биле удавас чедип келириниң дугайын моон мурнунда «Шынның» номерингe бижээн болгай.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн уткуштур база республиканың малчыннар Наадымын таварлаштыр цирктиң уран көргүзүглерин чонга сонуургадыр цирк артистери Кызылда июль 12, 13 хүннеринде улаштыр кээп эгелээн. Дүүн, кежээликтей апарганда, хөй кижи олурар, күчүлүг агаар корабли Кызыл аэродромунга кээп хонупкан. Артистрниң бир бөлүүнүн келгени ол. Ол рейс-биле колдуунда-ла ССРЭ-ниң Күрүне цириги-нин Бүгү-эвилел каттыжыышкынының тыва цирк бөлүүнүн артистери келгилээн. Оларның аразында бүгүдеге билдингир, сураглыг артистер —РСФСР-ниң алдарлыг база Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол, оон цирк өг-бүлези: Дүнзенмаа Оскал-оол, Майя Оскал-оол, Юрий Оскал-оол, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол, ол ышкаш чоокта чаа Франциянын төвү Парижке совет цирк уран чүүлүнүн эн шилиндек диген мастерлери-биле кады оюн көргүзүп чораан аныяк тыва артистер болгаш өскелердаа бар.

Цирк артистериниң оюн көргүзүп, чонну сонуургадыр хайыраканнар, ыттар, аттар болгаш өске-даа дириг амытаннарны база цирктиң янзы-бүрү хер-херекселдерин чүдүрген 46 вагон машиналар дүүн Кызылда чедип келген. Чаңгыс угда 1500 кижи олурар, цирк артистериниң оюн көргүзер улуг өргээзин «Совет Тыванын 5 чылы» стадионнуң девискээринде дүүн тудуп эгелээн.

Чеже цирк артистериниң, кандыг-кандыг көргүзүглерни чонга бараалгадырының база оларны уткуп алганының дугайында репортажты солуннуң дараазында номериннен номчуур силер.

ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЛАР

Бүгү улустуң өндүр улуг байырлалы — Октябрьның 50 чылының юбилейи хүн келген тудум чоокшулап орар. Ынчангаш ол төөгүлүг, улуг болуушкунга белеткел улам күштелип турар. Ылаңгыя Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистери ажылчы чоннарның кеступ иэрбээн политиктиг база күш-ажылчы кадрлаңгышкынын хайныктырган болгаш оларны чаа-чаа маадырлыг ажылхеректерге сорук киирип, кыйгырып турар.

Бүгү чурттаазы ышкаш, бистиң республиканың чер-черде партия организациялары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин чедишкиниг күүседи-ринче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап, юбилейге уткуштур чоруттунуп турар бүгү хемчеглерни хүн бүрү удуртуп, массаның өзулуг дайынчы организаторлары болуп, оларның ортузунга организаторлар болгаш масса-политиктиг ажылды улам күштелдирип турар. Оон түңналинде байырлалга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүседи-ринге бо чылдың бирги чартыында чамдык эки түңнелдер чедип алдынганын сетиил ханыышкын-биле демдеглээр херек.

Ылаңгыя Тываның көдээ ажыл-агыйының, үлетпүрүнүң болгаш транспортунуң ажыл-ишчилери юбилейге уткуштур калбарган чарышка багай эвес түңнелдиг болуп, чедишкиниг ажылдааннар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылдың бирги чартыында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң база Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективтери база-ла улуг чедишкиниг болган. Чижээ, Кызылдың бүдүрүлгелери бирги чартык чылда ниити продукция бүдүрериниң планын 107,9 хуу күүсеткен. Бо бүгү болза хамыктың мурнунда ол черлерде партия организацияларының хөй талалыг, күженишкиниг ажылының, чарышты организастаарын чогаадыкчы байдал-биле чорутканының база чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин мергежилдиг башкарганының ачызында чедип алдынган.

Республиканың хөй-хөй партия организацияларының ажыл-чорудулгазында ажыл-ишчи чорук көвүдеп, партия амыдыралының лениничи нормалары болгаш ажыл-агыйны база культура тургузуушкунун удуртурда коллективтиг чоруктун принциптери улам хөгжүп турарын, оларда организакчы, масса-политиктиг ажылдың күштелгенин база бүдүрүлгеге салдары улам бедээн дээрзин «Чөн ортузунга масса-политиктиг ажылдың байдалы болгаш ону эжижидер хемчеглер дугайын» чугаалашкан СЭКП обкомунуң чоокта чаа болган пленуму демдеглээн. Ындыларга хамыктың мурнунда «СЭКП-ниң XXII съездизи», «УТКА-ның 25 чылы», «Сүт-Хөл», «Межегей» совхозтарда болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Кызылдың алгы заводунда, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТА-зында, Бай-Тайганың «Мурнакчы», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозтарында болгаш өске-даа парторганизацияларын хамаарыштырып болур. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозта партком (секретары эш О. Шагдыр-оол) коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидеринче, партия хуралдарының шиитпирлериниң күүселдезинче, агитколлективтерге болгаш хөй-ниити организацияларынга удуртулганы күштелдиреринче, социалистиг чарыштың дээштиг болгаш калбак нептерелдиг болуруынче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш ол организацияда ажыл-иш долу утка-шынарлыг, хөй талалыг бооп турар.

Ындыг болза-даа чамдык партия организацияларында организакчы болгаш масса-политиктиг ажыл багай болгаш Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чоруттунуп турар хемчеглерни боттандырар талазы-биле тодаргай, дээштиг хемчеглер албайн турарындан алдынган хүлээлгелер саазын кырынга артып каар таварылгалар ам-даа бар. Ылаңгыя Кызылдың туйбу, пиво заводтарының, «Тыва тудуг» трезиниң тудуг организацияларының чаңгызы-даа бирги чартык чылда бүдүрүлгө планын күүсетпээни база Бай-Тайганың «Малчын», «Мөгөн-Бүрен» колхозтарының юбилей чылының бирги чартыында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын үскени маңаа тодаргай чижек болур. Бир эвес ол черлерде партия организациялары практиктиг сорулгаларны шиитпирлээрде чогаадыкчы, тывынгыр чоруун база инициативазын илередип, бүдүрүлгө чорудулгазынга боттарының салдарын күштелдирген, чарышты тодаргай дээштиг кылдыр удурткан болза, байдал оларга ындыг эвес турар ийик.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга чедир барык-ла дөрт ай четпес хире үе арткан. Ол төөгүлүг байырлалды коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуур дээш бүдүрүлгениң болгаш ажылагыйның коллективтеринде, албан организация база өөредилге черлеринде бо хүннерде бүгү талалыг, күженишкиниг ажылдар чоруттунуп турар. Ол бүгүнү хүн бүрү удуртуп башкарары, ылаңгыя юбилейге уткуштур алдынган хүлээлгелер алдарлыы-биле күүсеттинген турзун дээш социалистиг чарышты калбак нептерелдиг, дээштиг кылдыр организастаары — партия организацияларының чугула сорулгаларының биирзи болур.

Өндүр улуг сорук киирикчи база мобилизакчы күштүг, төөгүлүг документ — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП ТК-ның Тезистериниң ужур-утказын ажыл-ишчи бүрүзүнүң медерелинге чедир тайылбырлаар — эң чугула, дайынчы сорулга амгы үеде бүгү партия организацияларының мурнунда туруп турар. Партия организациялары бирги эзлчегде ол төөгүлүг документини коммунистерниң ханызыбиле өөренген турарын чедип алыр болгаш Тезистерни бүгү чонга калбаабиле тайылбырлап, пропагандаларынга пропагандистерниң, лекторларның, агитаторларның ажылын улам күштелдирип, бо чугула ажыл-херекке партия, совет, профэвилел болгаш комсомол активин калбаа-биле киириштирери, идеологтуг ажылдың бүгү хевирлериниң кол кичээнгейин олче угландырары эргежок чугула.

Партия организациялары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистерин болгаш партия биле чазактың политиказын чонга калбаа-биле таныштырарда, оларны ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунның сорулгаларын шиитпирлээри-биле сырый хөлбаштырар ужурлут.

ЮБИЛЕЙ ЧЫЛЫНЫҢ ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫ

ИЮЛЬ 10-ДА МЕДЕЭ-БИЛЕ

План—күүселдеде

Бистиң республиканың көдээ ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, ам чылдың планын күүседи-ринче киришкен. Бо чылдың июль 10-да медээни ёзугаар алырга, бо талазы-биле байдал мындыг:

СҮТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — республиканда чыл планының 55,9 хуузу күүсеттинген (эрткен чылдың бо-ла үеде 56,9 хуу турган), оон иштинде — колхозтарда 56,8 болгаш совхозтарда — 55,1 хуу. Мурнакчы районнар: Таңды 62,7 хуу, Бии-Хем—59,2, Барыын-Хемчик — 59,1, Каа-Хем — 58,7, Кызыл хоорай Соведи—57,9 хуу болгаш оон-даа өске. Хожудап турар районнар — Эрзин — 40, Тес-Хем — 43,3 хуу. Совхозтардан «Межегей» мурнан турар, оон хуузу— 69,2 болгаш «Элегестин»—63,8 хуу. Эң сөөлүнде — «Торгалыг» совхоз — 35,2, «Бурунгаар»—41,5 хуу.

ЭҢТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — республика чыл планын 28,5 хуу күүсеткен (эрткен чылдың бо-ла үеде 24,4 хуу турган), оон иштинде колхозтар 24,8 болгаш совхозтар — 24,6 хуу. Эң мурнакчылар — Кызыл хоорай Соведи — 53,7 хуу. Тожу—47,4 болгаш Таңды — 35,7 хуу. Бай-Тайга район эң-не хожудан турар, ында эзтти күрүнеге сатканы чүгле 18,8 хуу болган. Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнар база-ла өскелерден ыракта хожудап турарлар.

ДҮК ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — республикада чыл планы 57,4 хуу күүсеттинген (эрткен чылдың бо-ла үеде 59,6 хуу турган), оон иштинде — колхозтар 59,9, совхозтар — 51,9 хуу күүсеткилээн. Мурнакчы районнар: Каа-Хем — 86,1 хуу, Эрзин — 74,6, Бии-Хем — 62,2 хуу. Ынчаарга бо талазы-биле Кызыл хоорай Совединге хамаарышкан ажыл-агыйлар, Тожу болгаш Бай-Тайга районнар оон-даа хожудап турарлар.

Июль 10-нуң бо медээзиндеН алган нөөрге, республикада сүттү күрүнеге садарының планының күүселдезин эрткен чылдың бо-ла үеде-даа дөнмээрге оон куду болганы илдең-дир.

Юбилейлиг чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир төлээде, үстүнде айыттынган барымдаалардан чогуур түңнелди кылган, район, ажыл-агый бүрүзү чайның таарымчалыг өйүн эң чөптүг, долузу-биле ажыглап турган, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын чугаа чокка күүседир талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр, бүгү курлавырларны ажыглаар ужурлуг.

Мурнакчы хойжу

Таңды районда «Элегес» совхозтуң Онгажа салбырында Оюн Оранбал Эндихөөевич совхозтуң хөй мал ажылынга үр чылдарда ажылдап келген, дуржулгалыг мурнакчы хойжу. Юбилейлиг чылдың байырлалынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, бо чылдың январьда бедиткен хүлээлгени ол алгаш, кызымак ажылдаанының уламындан өөрүнчүг түңнелди чедип алган: хойжу бодунуң коданында 730 баш төрүүр хойларын бүрүнү-биле менди, хүр кыштаглаткан.

О. Оранбал төрүүр 100 хойдан-на 105 хураганы камгалап алырын хүлээнгеш, херек кырында 111 чедиргеН. Бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, ону 2,88 кг кылдыр күүсеткен.

Дуржулгалыг хойжу кыргылда соонда хойларын чугдуруп алгаш, чайлаглап чорупкан болгаш мал чайлагладыышкынын эки организастаар дээш бүгү күжүн үндүрүп турар.

— Мээң кол сорулгам — чайның ажыктыг үезин эң долузу-биле ажыглап, хойларның семиртилгезин үлегерлиг организастаары — деп, ол чугаалап турар.

Республиканың найысылалында эмнелге ажылдакчыларының дөрт каър чурттала бажыңы бо юбилейлиг чылда ажыглалга кирер. Ында дашчылар ай планнарын ажыр күүседип турар. Бо айның 25-те ол бажыңның дөртку каъдының тудуу доостур. Оон соонда маңаа штукатурлар, малярлар, сантехниктер иштики ажылдарны кылыр.

ЧУРУКТА: эмнелге ажылдакчыларының ниити чурттала бажыңының дөртку каъдында ажыл-иш. Мурнунда эки түңнелдерлиг дашчылар Норбу Демир-оол болгаш Монгуш Ким-оол.

Сөзү болгаш фотозу О. КОДУР-ООЛДУУ.

РЕСПУБЛИКАДА КОМБАЙННАР СЕПТЕЛГЕЗИ

(1967 чылдың июль 10-га чедир)

РАЙОННАР:	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ		
Улуг-Хем	60,9	Бии-Хем	48,7
Барыын-Хемчик	57,7	Каа-Хем	25,5
Чөөн-Хемчик	50,7	Кызыл хоорай Совели	23,6
Өвүр	50,0	Бай-Тайга	21,2
Таңды	48,7	Тес-Хем	21,1
		Эрзин	20,0
		Тожу	—
		Республика	42,2

Ийи дакпыр байырлалга

Ак-Довуракта электри станциязы Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгы төөв болур аныяк хоорайны болгаш даг-дүгү арыглаар фабриканы электри энергиязы-биле чүгле хандырып турар эвес, Барыын-Хемчик районнуң барык бүгү суурларынга энергияны доктаамал берип турар.

Оон ажылын сонуургап көөр дээш, чоокта чаа аңаа чеде бердивис. Электри станциязының директору Сергей Константинович Манжесовтуң өрээлинге кире бээривиске, ол партия эге организациязының секретары, электрик Эдуард Дамбровский-биле чугаалажып олур.

Олар бисти эзлдек хүлээп алгаш, коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээш демисежип турар бүдүрүлгениң ажылын таныштырдылар.

— Юбилейлиг чылдың бирги чартыының түңнелдерин мырыңай чаа санап үндүрдүвүс. Инженер эш Овсяников удурткан ийиги эзлчег алды айларның дургулында электри энергиязын ажылдап үндүрер талазы-биле планын 123 хуу күүсеткеш, эзлчегер аразында чарыштың тиилекчиси болду. Виктор Федоров удурткан дөртку эзлчег чартык чылда планын 116 хуу, эш Суслов удурткан үшкү эзлчег 113 хуу боттандырган-дыр — деп, эш Манжесов чугаалады.

Электри станциязының бүгү ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары кызымак ажылдаан, июнь айның бүдүрүлге планында чылыг энергиязын бээрин 122 хуу, электри энергиязын ажылдап кылырын 109,6 хуу кылдыр күүсеткен.

Электри станциязында ажылдың шынары мурнукузундан бөдээн. Кижи бүрүзү Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур болгаш юбилейлиг чылда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Коллективте 140 кижи бар. Оларның 40-ни коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, өскелери ол чаагай ат дээш демисежип турар.

Төөгүлүг байырлалды демдеглээр бо уттундурбас-чылда электри станциязының ажылчыннарының сорулгазы улуг. Чыл планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур оюнуң байырлаалының хүнү —ноябрь 7-де күүседирин болгаш бүдүрүлгениң өске-даа көргүзүлгерин пландан ажыр боттандырарын хүлээнгеш.

Станцияда мурнакчы кижилерниң саны хүн бүрүде көвүдеп орар. Турбинаның улуг машиниши Ада Бушуева, электри каңнакчызы Владимир Перцев, одаланцезинин мастери Александр Кислицын, кочегар Михаил Лукиных болгаш оон-даа өскелер коллективтиң мурнакчылары — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Ак-Довуракта электри станциязының келир үези аажок солун. Ийи чыл болгаш Черногорскиниң электри станциязындан немелде энергияны алыр. Оон шугумун ам Минусинскини эртир шөйүп келген. Абаза дамчыштыр демир адаштарлыг, бедик вольтулуг электри шугуму туттуна бээр. Ынчан аныяк хоорайга электри энергиязы каш катап улгадыр.

Юбилейлиг бо чылда Ак-Довуракты электри станциязын ажылдаала кииргекиннен бээр беш чыл ою болур. Ынчангаш оон ажылчыннары аңаа болгаш Совет куруунуң төөгүлүг 50 чыл оюнда төлептиг ужуражыр дээш, кажданыыдан-даа артык күженишкиниг ажылдап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ПАРТИЯНЫҢ СОРУК КИИРИКЧИ ДОКУМЕНТИЗИ

1.

Октябрьның алдарлыг байырлалына белеткел совет кижилериниң политиктиг идепкейиниң болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалында чоруп турар. Ол совет улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эвикиң улам ынайгы быжыгышкыны болгаш ооң Коммунистиг партияны долганды сырый каттыжышкыны-биле тодаргайлаттынар.

Төп Комитеттиң июнь Пленумунуң түүлдүг деп көргени СЭКП ТК-ның «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистерин совет кижилер сеткилиниң ханызындан улуг чоргаарал-биле уткаан. Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларның парлалгазы Тезистерни долу түүлдүгзүнүүшкүн-биле тайылбырлап турар. Тезистерни национал-хосталгалыг демиселди чорудуп турар чурттарда улуг сонуургал-биле өөренип турар.

Ол чугула документ дугайында буржуаз пропагандистер безин ыыттавайн баар шаа чок болганнар,— олар Тезистериниң дээштиг салдарлыын янзы-бүрү аргалар-биле кошкадырын оралдашса-даа, СЭКП ТК-ның Тезистериниң бүгү делегейге шылгарангай ужур-дузалыын миннир ужурга таварышканнар.

Тезистерже ындыг калбак кичээнгейни салып турарының ужуру хамыкты мурнай, олар «бүгү делегей төөгүзүнүң чаа эпохазын» (В. И. Ленин) — капитализмден коммунизмче шилчириниң эпохазын ажыткан ең-не өндүр революцияга турасказатынганы-биле тайылбырлаттынар.

Октябрьның 50 чылынга СЭКП Төп Комитединиң Тезистери — делегерингей тода тайылбырны берип турар күштүг, теоретиктиг болгаш политиктиг документ. Ында партийжи, марксисчи-ленинчи ёзу-биле бистиң революцияның алдарлыг оруун ханы көргүскен, совет улустуң чартык чүс чыл дургузунда демиселинин кол социал-политиктиг түңнелерин үндүрген, делегейге бирги социалистиг ниитилел тургузуушкунун удуртурунуң талазы-биле бистиң партиявыстың кайгамчык байлак дуржулгазын түңнээн, коммунистиг тургузуушкунунуң амгы үе-чадазының сорулгаларын тодаргайлаан, амгы делегейде революстуг өскерилгелерге Октябрьның болгаш бистиң чуртувуска социализмниң тиилелгезинің бүгү-делегей төөгүлүг ужур-дузазын көргүскен.

Тезистериниң бүгү кол түүлдери чугула теоретиктиг документилерге —амгы үениң байдалдарында марксисчи-ленинчи теорияның амыдыралга боттаңышкыны болгаш чоогадыкчы көзүүлдези болур партияның Программазынга, XXIII съездиниң болгаш СЭКП-ниң Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлеринге даянган болур турар. Тезистер — бистиң партиявыстың Төп Комитединиң коллективтиг чоогадыкчы ажыл-чорудулгазының түңнели.

Чүгле социалистиг революцияның оруу-биле чоруур болза, ынчан кижи төрелгетенниң социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле хосталгазы, ооң бүгү талалыг депшилгези болдунар аргалыг дээн кол идея Тезистериниң бүгү утказында сиңниккен. Ол дээрге, революция болгаш революцияның ооң ынайгы чаа салгалдарынга револючуларның дуржулгазының түңнелиниң дугайында Тезистер болур. Олар революстуг демиселчилерни аңгы демиселиниң, чаа ниитилел тургузуушкунунуң байлак дуржулгазы-биле чепсегленп, коммунизмниң идеяларының бүрүн тиилээринге бүзүрелдиг болуурунче оларны сорук киирип турар.

Үениң ең ханы чөрүлдээзи — бүдүрүлгениң ниитилел характерлиг биле хуу өнчүчү капиталистиг мөлүүшкүнүнүң аразында, пролетариат-биле империалистиг буржуазияның аразында чөрүлдээ бистиң чуртувуска революция күжү-биле шиитпирлеттинген маргылдаа чок бо барымдаа төөгүде мөңгези-биле бижиттинген. Октябрь революциязы — сулчаа эвес, үстүнден кылган эргилде эвес, а чурттың салым-чолунуң дугайында ханы сагыш човаашкын, ёзулуг амыдыралчы эрге-ажыктар дээш революстуг өскерлиишкиннерге көдүрүп үнген ажылчыннарның болгаш тараачыннарының шимчээшкини болур. Ол Россияның социал-экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезиниң, делегейниң төөгүлүг депшилгезиниң дүрүм ёзугаар түңнели, ниитилелдиң эргежок чугула проблемаларын шиитпирлээриниң кара чаңгыс шын оруу. **«XX чүс чылдың эгезинде Россияга тиилелгелиг социалистиг революцияның объективтиг байдалдары, а ол ышкаш субъективтиг эге белеткелдери тургустунган. Россия делегейниң революстуг шимчээшкининиң төөү апарган»** деп, Тезистерде чугаалап турар. Большевиктер биле меньшевиктернин, револючуларбиле реформистерниң аразында Россия социалистиг революцияга белен бе деп төөгүлүг маргылдаа Ленининиң, большевиктер партиязының өттүр көргени ышкаш шак-ла ынчаар чайгылыш чок шиитпирлеттинген.

Дүжүр октаттырган дарлакчы аңгылар, бүгү делегей империализми оскунупкан туруштарын бүгү-ле аргалар-биле катап эгидер дээш оралдажып турарын революстуг демиселдиң дуржулгазы өөредип турар. Тиилээн чон холунга октуг боозун туткаш, революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга, дарлакчыларның удурланыышкынын ойтур шаварынга кезээде белен болур ужурлуг деп, Тезистерде демдеглээн. Оларның талазындан күчүледдерге удур харыы кылдыр дарлакчыларны базары, дүжүп бээринче албадаары—бодунуң социал хосталгазы дээш демиселче көдүрлүп үнген улустуң ыдыктыг эргези болур. ССРЭ-ге капитализмден социализмче революстуг шилчилге бисти ленинчи оруктан дайзы идерин ораддажып турган дүжүр октаткан дарлакчы аңгыларның артынчылары-биле, хоорайга болгаш кедээге капиталистиг элементилер-биле, «чөөн» болгаш барыын оппортунистер-биле чаныш-сыныш чок аңгы демиселиниң үезинде боттанган.

Ооң-биле кады бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң улуг тургузукчу сорулгазы — коммунизм тургузуушкуну — делегейни револючу ёзу-биле чаартырынга оларның кол салыышкыны болур. Чаа ниитилел тургузуун тургузары, ооң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн үргүлчү доктаамал өстүрери — чугула интернационалчы сорулга, делегей ареназынга күштериниң деңзигүүрүнүң социализмниң талазынче уламна чайлып, империализмге болгаш реакцияга моондак болуп өскерлириниң бир эргежок чугула байдалы болур.

Бистиң партиявыс, бистиң улузувус бодунуң бүгү төөгүзүнүң дургузунда, бергелер турза-даа, ону тоомча бодавайн, хосталганы болгаш национал хамаарышпас чоруктуң хөрээ дээш, революцияның хөрээ дээш демиселчилерге ең-не калбак дузаны көргүзүп келген болгаш моон соңгаар-даа көргүзер. СЭКП-ниң болгаш бүгү совет улустуң талазындан эпсеткил каттыжышкыны-биле деткиттирбээн чаңгыс-даа ындыг революстуг хөделиишкиннер турбаан дээрзин бүгү делегейниң ажылчын аңгызы эки билир. СЭКП, Ленининиң партиязы, бүгү делегейниң революстуг күштерин деткиирин бодунуң ажыл-чорудулгазының чарылбас кезии кылдыр санап, пролетаржы интернационализмниң туғун бедик көдүрүп турар.

Ол ышкаш бистиң чуртувустуң револючу улуг салдарлыы — ооң социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга көскү үлегер-чижектиг болуп турарында. Ам бо хүннерде делегейниң социал-политиктиг байдалында улуг өскерилгелер болгулаан, ол дээш кижи төрелгетен Россияга болган пролетар революциязына, ССРЭ-ге социализмниң тиилелгезинге өндүр четтириишкини илергейлээр ужурлуг. Октябрь революциязының тодаргайлааны делегей төөгүзүнүң хөгжүлдезиниң кол идеязы быжыккан: ооң кол утка-шынарын, кол угланыышкынын болгаш кол онзагай байдалдарын делегейниң социалистиг системазы, ниитилелди социалистиг эде тургузары дээш империализмге удур демисежип турар күштер тодаргайлап турар.

2.

Боттуу-биле догуннап турар социалистиг ниитилелдиң төөгүзүнүң болгаш теориязының, ооң хөгжүлдезиниң кол-кол үе-чадаларының, амыдыралды чазап чаяаган ажыл-чорудулгазының, экономиктиг, политиктиг болгаш угаан-бодал организациязының принциптериниң түңнеп байыткан допчуларын Тезистерде киирген, ол принциптерни өске-даа чурттарда чоогадыкчы ажыглап турар.

Октябрь революциязының соонда дораан-на бистиң мурнувуска тургустунуп келген сорулгалар чүгле политика эвес, харын база теория талазы-биле нарын болган. Теоретиктиг принциптерни боттуг ниитилел хевирлери кылдыр нептередир, шынар талазы-биле чаа социал-экономиктиг формацияны ооң ең нарын, хөй янзы ниитилел харылзаалары болгаш хамаарылгалары-биле кады дурум ёзугаар болур боттуг түүлдерге дүүштүр тургузар ужурлуг турган. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының чаа хевирлерин ажылдан кылыры, хоорай биле көдээниң, бистиң улуг чуртувустуң хөй санныг улустарының бот-боттарының аразында чаа харылзааларны тургузары эргежок чугула болган. Ажылчы чоннарның хөй миллион массаларының культуразын көдүрер, ниитилелдиң политиктиг эргелелиниң, социалистиг күрүнеиң тургузуунун, ниитилел амыдыралының үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге ажылчы чон массаларны киириштиреринің айтырыгларын шиитпирлээр ужурлуг турган.

В. И. Ленинге баштаткан Коммунистиг партияның төөгүлүг ачы-хавыязы үдел дизе, социализмни тургузарының эртемниг планы-биле совет улусту ооң чепсеглээнинде болур, револючу-чаартыкчы ажыл-чорудулганың чорудуушкунунда ук план боттуг социал хевирлер кылдыр боттанган. Улуг орукту эрткен, хөй бергелер болгаш моондактар ажып эртинген, социализмни тургузарының ленинчи планы боттанган.

1917 чылда Совет күрүнеиң тургузуушкунун эгелээш, бис амгы үениң үлетпүр болгаш эртем депшилгезиниң бедиктеринче, ең мурнакчы ниитилел тургузуунче, социалистиг демократияже, культураның болгаш мурнакчы идеологияның бедик деннелинче аажок улуг шилчилгени боттандырган бис. **Бистиң чуртувуска социализм бүрүн болгаш үзе тиилээн.** Социалистиг индустриализацияның, көдээ ажыл-агыйны кооперастаанының, ленинчи национал политиканы болгаш культура революциязын боттандырганының, бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүлүг салым-чолунга, социализм дээш демиселдиң интернационалчы дуржулгазын түңнеп байыдарынга ужур-дузазын Тезистерде демдеглээн.

50 чылдарның дургузунда бистиң партиявыс делегейге ужур-дузалыг социал, экономиктиг болгаш политиктиг нарын айтырыгларны шиитпирлээш, эртемниг социализмниң теориязын болгаш практиказын хемчээл чокка байыткан. Социализмниң баштайгы чурту бодунуң бүгү делегейге төөгүлүг дуржулгазынга социализмниң ленинчи принциптериниң, ажылчын аңгының тургузукчу хүлээлгезиниң утказын, марксисчи-ленинчи теорияның өскөртүнмес байлаан болгаш бүгү талалыын илереткен. Социализмни тургузарынга үреттүнелдиг болган совет дуржулга өске-даа элээн чурттарга социализмче шилчилгеге улуг рольду ойнаан. Бистиң чуртувустуң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чоогадыкчы практиказы-биле байыткан социализмниң амгы, марксисчи-ленинчи концепциязын Тезистерде айыткан.

«Марксизм-ленинизмниң эртемниг теориязын амыдыралга боттандырар чорук ажылчыннарның болгаш тараачыннарның, бүгү ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дүжүп турар, бүгү талалыг социал депшилге ниитилелдиң чүгле социалистиг хөгжүлдезиниң орук-тарынга болдунар, чүгле социализм улустарга социал болгаш национал хосталгашкынны, ёзулуг демократияны, быжыг тайбыны болгаш хосталганы бээр деп чүвени совет ниитилел практикага көргүскен» деп Тезистерде чугаалап турар.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузарының сорулгазы болза, револючу мөзүлүг дээр чоруктуң тыптып келириниң чылдагааны болур дигилээр ядарал, түргедели мөңгежидер эвес, а харын туруп келген социал-экономиктиг харылзааларны үндезини-биле өскертири, улус массаларның чаагай амыдыралын болгаш культуразын өстүрери, чаа ниитилелдиң быжыг экономиктиг болгаш политиктиг үндезининге болгаш кижи төрелгетенниң угаан-бодал чаалап алыышкыннарының бүгү байлаанга үндезилээш социалистиг медерелди хөгжүдери болур деп чүвени Тезистерде тодаргай көргүскен.

Партияның болгаш улустуң социал чогаадыкчы чоруунун чорудлуушкунунда бистиң чуртувуска ниитилел амыдыралының организациязының, улус ажыл-агыйын болгаш культураны күрүнеден эргелеп башкарарының ең чугула кол хевирлери тургустунган болгаш практика кырынга хынаттынган. Революциядан төрүттүнген Советтер күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының шынарын боттарынга дүүштүрген улусчу төлээлекчи чериниң органнарының чаңгыс аай системазы кылдыр хөгжөөн. Мөлүүкчу аңгыларны үзүткааны-биле пролетар диктатуразының күрүнеин ажылчын аңгының удуртукчу ролюнга бүгү улустуң политиктиг организациязы болуп бар чоруур. Күрүне пролетар диктатуразының хөрээн үргүлчүлевишаан, ооң-биле кады коммунистиг ниитилел бот эргелелинче социалистиг күрүнеиң улам ынай хөгжүүрүн айтып турар.

Төөгүлүг дуржулгага совет улустуң улуг салыышкыны болза, улус ажыл-агыйын планнаарының теориязын болгаш практиказын тургусканы болур. Ниитиниң өнчүзүнге үндезилээш, хөгжүп турар планнаашкынның ачызында Совет Эвилели экономиканың соксаал чок көдүрлүүшкүнүн, эртемни болгаш техниканы хөгжүдериниң бедик темпилерин, күш-ажыл кылып шыдаар чоннун ажылдыг болурун болгаш улустуң чаагай амыдыралын бедидерин чедип алган.

Бүдүрүлгениң чепсек-херекледдеринге ниитиниң өнчүзү болза социалистиг тургузугнуң, ооң экономиктиг чедиишкиннериниң, социал болгаш угаан-бодал депшилгезиниң үндезини. Ниитиниң өнчүзү хостуг күш-ажылдың үезин ажыдып, кижини ниитилел-биле соксаал чокка холбаштырып, социализмден коммунизмче ниитилелдиң хөгжүлдезиниң социал-экономиктиг боттуг оруктарын тодарадып түрар.

Социализмниң социал-экономиктиг артык күштерин болгаш аргаларын ең ажыктыг кылдыр ажыглаары ооң бурунгаар шимчээшкининиң чугула сорулгазы болуп турар. Коммунизмче шилчилге — черле болур ужурлуг төөгүлүг чорудуушкун. Ол чүл дээрге, социализмни тургускан ниитилел бодунуң хөгжүлдезинге доктаап шыдавас дээни ол. «Бурунгаарлавышаан, бис чүгле коммунизмче чоруп болур бис. Эргежок үе-чадаларны сагыштыы-биле моондактаар азы ажыр базар дээр чорук ниитилел хөгжүлдезиниң объективтиг хоойлулары-биле чөрүлдээге чайлаш чок чедире бээр» деп, Тезистерде чугаалап турар.

Партияның Программазын, XXIII съездиниң, СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) болгаш дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин барымдаалааш, бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунун делегерингей шинчизин Тезистер тодарадып турар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары — совет ниитилелдиң кол экономиктиг сорулгазы. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниге үндезилээш, чүгле материал болгаш угаан-бодал байлактарының эдбекшилин, ниитилелдиң эргежок чугула баштайгы бүгү белеткелдерин тургускаш, «кижи бүрүзүнден —шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге —хереглээн шаа-биле» деп коммунизмниң кол принциптинче шилчип болур. СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл), март болгаш сентябрь (1965 чыл) Пленумнарының ажылдап кылганы болгаш партияның XXIII съездизиниң түүлдүгзүнүп көргени чуртүн экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралын удуртурун сайзырааңгайжыдар талазы-биле хемчеглер коммунизмче орукка совет ниитилелдиң хөгжүлдезинде чаа үе-чада кылдыр демдеглеттинип турар. Ол хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш демисел партияның болгаш улустуң ажыл-чорудулгазының кол утка-шынары болуп турар.

3.

Социализм дээрге, ажылчы чон массаларның боттарының шимчээшкини-дир дээрзин Тезистерде чайынандыр болгаш бүзүрелдиг көргүскен. Чаа ниитилелди тургузарының төөгүлүг эволюциязында, ооң чогаадыкчызы болгаш камгалакчызы, революцияның болгаш тайбың тургузуушкуннуң маадыры улус чон болуп турар.

Октябрь революциязы, хамааты дайынның чылдары, тайбың социалистиг тургузуушкуннуң чылдары, Ада-чурттуң Улуг дайыны, дайынга хоозураттырган улус ажыл-агыйын катап тургусканы, коммунистиг тургузуушкуннуң үезинче шилчээни — бо дээрге улуг улустуң улуг оруудур.

Тезистерде чугаалап турары: «Октябрь революциязының улусчу характериниң ең-не боттуг, ең-не кол илередиишкини болза ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның эвилели, дарлакчыларга удур бүгү нацияларның ажылчы чоннарының кады демисели болгаш акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазы болган». Интервентилер-биле болгаш ак-гвардейжилер-биле демиселге ажылчыннарның болгаш тараачыннарның дайынчы эвилели, хосталган бүгү улустарның эвилели улам быжыгып база каңналган. Улус чон маадырлыг чорукту массалыы-биле көргүзүп, бодунуң иштинден шылгарангай полководчуларны, сургаажаан маадырларны депшидип үндүрген.

Коммунизмниң улуг хөрээн холга ап, бүдүрүп эгелээн совет улустуң бедик идейлиг мөзүлүг-шынардары улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш баштайгы беш чыл планнарының чылдарында чаа күштүү-биле илерээн. Совет кижилер күштерин харамнанмайн, кызагдаашкыннарже медерелдии-биле барып, чурттуң экономика талазы-биле хожудангай чоруун ажып эртер, ону күчүлүг социалистиг күрүне болдурар дээш күш-ажылга эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктуң үлегер-чижектерин көргүскен.

Тезистериниң Ада-чурттуң Улуг дайынынга бараан болдурган мындыг одуругларын сорук киириишкин чокка номчуп болбас. «Ол дайынга совет улус тиилээн. Совет кижилер Төрээн чуртун камгалаарынче чаңгыс кижи дег көдүрлүп үнген. Шынап-ла бүгү улустуң көстүп көрбээн маадырлыг чоруу ол болган. Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москваның маадырлыг камгалакчыларының, Брест биле Севастопольдун, Ленинград биле Сталинградтын, Одесса биле Киевтиң болгаш өске-даа хоорайларның маадырларының шылгаралы совет кижилериниң уттундурбас орлан-эрес болгаш маадырлыының үлегерчижээ болуп мөңгеде артар. Кремль ханазының чанында Ады билдинмес солдаттың хөөрүн алдарның мөңге оду Төрээн чурттуң дайын чылдарында маадырлыы-биле өлген ооддар, кыстарының өлүм чок шылгаралының дугайында Төрээн чурттуң улуг кажыдалының демдээ, өшпес ынакшылының болгаш чаагай тураскаалының демдээ болу берген хып тур».

Совет ниитилелдиң хөгжүлдези дээрге, чаа делегейниң тургузукчуларының бүгү салгалдарының — ленинчи партияны тургускан, хаанның кызыгаар чок ёзу-чурумунуң болгаш капитализмниң үндезиннериниң штурмнаан, боо-чепсекти холга туткаш, Советтериниң аныяк республиказын камгалаан, бирги беш чыл планнарының чылдарында күрүнеиин индустриалдыг күчүзүн тургускан, Ада-чурттуң Улуг дайынынга социалистиг Төрээн чурттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган, улус ажыл-агыйын катап тургускан, ам коммунистиг ниитилелди тургузуп турар кижилериниң салгал харылзаазының дириг боттанышкыны-дыр.

Амгы байдалдарда партияның политиказын улус чоннун идепкейлиг деткиишкини беш чыл планын күүседир дээш бүгү улустуң демиселинде, Совет эрге-чагырганын 50 чыл оюнун бүдүүзүнде чуртту шыва алган күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнде чайыннандыр илереп турар. Ол дугайын Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының улам калбарганы, экономиканы, эртемни, культураны хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннер-биле Октябрьның 50 чыл оюн демдеглээринге совет кижилериниң чүткүлү херечилеп турар.

Октябрь революциязының болгаш ССРЭ-ге социалистиг тургузуушкунунуң чугула түңнели чүдел дизе, бистиң дуржулгавыс социализмниң чогаадыкчы улуг күжүн илереткининде, ажылчы аңгы, ажылчы чоннар чуртту эргелеп башкарар, чаа ниитилелди тургузар арга-шинээ чок дээр чүвениң дугайында буржуаз хоозун бодалды хүл-ыйбаландыр чылча шапканында болуп турар. Үр үениң дургузунда совет улус делегей империализминге удур херек кырынга чаваскаан туржуп, делегей реакциязының каттышкан күштери-биле демиселдиң кол аар үүргезин бодунга ап келген. Револючу улус дайынчы, политиктиг демиселчи, эрес-маадырлыг ажыл-ишчи болу берген. Социализмниң баштайгы ажыдыкчыларының болгаш баштайгы тургузукчуларының бүдүрген төөгүлүг үүле-иштерин кижи төрелгетен тураскаалынга кезээде кадагалаар.

4.

Октябрь революциязы бистиң чуртувусту социалистиг ёзу-биле чаартканы ажылчын аңгының чаа хевирлиг политиктиг партиязын организастаарының, революстуг демиселди болгаш социалистиг тургузуушкунну партийжи удуртурунуң байлакшыл дуржулгазын делегейниң революстуг шимчээшкининге берген деп чүвени Тезистерде көргүскен.

Бистиң партиявыс ажылчын аңгының, бүгү улустуң эрге-ажыктарынга ханы бердинген болурун, чүткүлдериниң революстуг болгаш политиказының эртемниг мөзүлүүн бодунуң идеологиязынга, программа болур айтыышкыннарынга тудуш холбаалыг кылдыр дүүштүрүп келген.

Партияның күжү — марксизм-ленинизмниң идеяларынга бердингенинде, чаа байдалдарның негелдеринге дүүштүр ону могаг чок хөгжүдеринде, бодунуң политиктиг ажылчорудулгазының хевирлерин, аргаларын үргүлчү сайзырааңгайжыдарында болур. Большевиктер партиязы пролетар революциязын боттандырарынга, социалистиг тургузуушкунга өске кандыг-даа партиядан артык белеткелдиг турган. Большевиктер партиязы революстуг демиселдиң тайбың болгаш тайбың эвес, парламентичи болгаш парламентичи эвес, ажык болгаш ажык эвес— бүгү хевирлерин туюлунга чедир шингээдип ап шыдаан. Большевиктернің дуржулгазының бүзүредип көргүскенин ёзугаар алырга, революстуг демиселдиң эртемниг аргазы болза чаңгыс-ла арганы ажыглаарынга реформистиг ийикпе «кедергей чөөн үзелдиг ёзу-биле» авантюристиг ынанырында эвес, харын аңгы демиселиниң бир хевирлеринден болгаш аргаларындан оон өскелеринче шилчип билириндe, революстуг демиселдиң бүгү аргаларын ажыглаарында болур.

Тезистерде марксизм-ленинизмниң эртинезинге бистиң партиявыстың киирген кайгамчык улуг улугхуузун илередип көргүскен. Марксчы — Энгельстің—Ленининиң революстуг өөрединиң шынныын, чоогаадыкчы улуг күштүүн Октябрьның 50 чылы бүзүредип көргүскен. Чаңгыс-даа ниитилел теориязы херек кырынга марксисчи-ленинчи эртем ышкаш чүүл-бүрү талалыг боттаныш чорбаан болгай.

Ленинчи партияның теория талазы-биле ажыл-чорудулгазынга пролетар революциязының болгаш хосталгы демиселдиң чайлаш чок хөгжүлдезинің, революция хөгжүлдезиниң тайбың болгаш тайбың эвес оруктарының, революстуг демиселге ажылчын аңгы биле тараачын чоннун эвилелиниң, революцияга болгаш социалистиг тургузуушкунга пролетариат диктатуразының, партияның удуртукчу ролюнун дугайында, социализмни баштай чаңгыс-ла арганы ажыглаарынга чон биле интеллигенцияны киириштиреринің, национал айтырыын шиитпирлээриниң дугайында, культура революциязын боттандырарының утка-шынарының, аргаларының база өске-даа түүлдериниң дугайында — бистиң үевистиң үндезин айтырыгларын тургускан болгаш шиитпирлээн.

Партия марксисчи-ленинчи өөредигни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп байытпышаан, коммунизм дээш демиселге совет улустуң оруун чыдып берип турар. Партия социализмниң коммунизм кылдыр хөгжүй бээриниң чайлаш чогун илередип көргүспүшаан, коммунизмниң тиилээринге материал-техниктиг баазаны тургузарының тергиин чугула ужурдузалыын үндезилээш, улус ажылагыйын организастаарының болгаш башкарарының эртемниг принциптерин ажылдан кылган, социалистиг күрүне амыдыралының коммунистиг бот-башкартыныышкын кылдыр хөгжүй бээрин, социалистиг ниитилелдиң ажыл-ишчилериниң социалистиг ниитилел харылзааларын сайзыраңгайжыдарының, оларны коммунистиг медерелге кижизидериниң аргаларын теория талазы-биле үндезилээн. Бистиң партиявыс амгы үениң делегей хөгжүлдезинин, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң өйү келген чугула айтырыгларын ажылдан кылырынга улуг үүлүг-хууну киирип турар.

ТК-ның Тезистери бистиң революциявыстың алдарлыг оруун, совет ниитилелдиң дириг төөгүзүн көргүспүшаан, социалистиг революция бодунуң сорулгаларының чаа мөзүлүүнден, шиитпирлээр айтырыгларының кайгамчык улуундан, төөгүлүг нарын оруунга таваржып келир бергелерден болгаш алдагдалдар болу бээринден кортпас деп ленинчи принципиалдыг айтыышкыннарны барымдаалап турар. Социалистиг революция чедип алдынган түңнелдерни бодунуң шүгүмүүлдиг ёзу-биле үргүлчү хынап көөрүнден, четпестерни эдериндeн, херек кырында байдалды реалистиг ёзу-биле көөрүнден, ниитилел болуушкуннарының нарын, чөрүлдээлиниң ужурун тып, чедип алдынган чедиишкиннерни шын үнелеп-даа, тур чедимче чок апарган чоруктардан болгаш болдунган алдагдалдардан чогуур түңнелдериндaа кылып билириндeн бодунуң күжүн ап турар. Ниитилел амыдыралының бүгү талаларын кайгамчык делгерингей, калбарыышкынныг чаартыр, ажылчын аңгыны болгаш ооң марксисчи-ленинчи авангардын удуртукчу болдурган улус массаларының дириг чогаадыкчы ажыл-ижи болур социализмниң чогум мөзүзүнүн боду ону тодарадып турар. Бистиң партиявыс делегейде ең кайгамчыктыг күшке — ажылчын, тараачыннарның күжүнге даянган, революстуг демиселдин, социализм тургузарының ең нарын социал-экономика болгаш политиктиг айтырыгларын шиитпирлээн.

Октябрьның байырлал оюн бистиң партиявыс чиңгине шугумну боттандырары дээш, эртемниг социализмниң принциптериниң тиилелгези дээш демиселге байлак дуржулгалыг уткуп турар. Боттуг амыдыралга боттарының көстүп келир хөй талалыг бүгү илередиглиг болганының ужурунда баш бурунгаар көрдүнмээн болгаш угаазылаттынмаан эмгежок чугула айтырыгларны төөгүнүң изеттинмээн оруунга шиитпирлээр ужур биске таварышкан. Ол орукка өскебашка үзелдиг социал болгаш политиктиг күштер бисти кызап келген. Бисти чаңгыс чуртка социализм тургузарының идеязындан ойталааш, шынында-ла катап капитализм оруунга киринер дээрлер турган болгай. Дүжүп берикчи ол идеяларны партия буруу шапкан. Биске чурттуң херек кырында бар аргаларын барымдаалавас болгаш социализмниң хөрээн буурадырынга, бактадырынга чедирип болур планнар хүлээп алынар дээрлер турган. Партия ол авантюристиг планнарның аайынга кирбээн болгаш социалистиг тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын план ёзугаар херек кырында шиитпирлээр арганы шилип алган. Дүжүп берикчи болгаш бичe буржуазтыг авантюризмниң идеологиязын шиитпирлии-биле ширбий шаппышаан, партия ленинчи оруктан ылап бүзүредиг чорупкан. Партия бодунуң ажылынын аргаларын үргүлчү сайзыраңгайжыдып, бодунуң кол угланыышкынынын салган алыышкынныг болурун хевээр арттырып турар. Партия кижиге чүүлүү чорукту болгаш субъективизмниң уржуктарын ажып эртеринге ылап большевикчи туруштуг, политика талазыбиле ыракшыл көөр мөзүлүг болган. Партияның иштики амыдыралының ленинчи чижек-хемчээлдерин, хамыктың мурнунда удуртулганың коллективтиг болурунуң принцивин чайгылыш чок сагыыр, хөгжүдер дугайында үргүлчү сагыш салып турары — партияның ажыл-хереэнин чедиишкинниг болурунун, ленинчи өөредигнің тиилээриниң магадылалы ол. Партияның политиктиг угланыышкынының шыныын, массаларның дуржулгазын ооң теория талазы-биле холбап, политиктиг шын лозунгларны идип үндүрүп шыдаарын амыдырал бүгү тала-биле хынааш, бадыткаан.

Бистиң партиявыстың хөй талалыг бүгү ажыл-чорудулгазының чайгылыш чок принциви марксизм-ленинизмниң революстуг өөредиинге ооң шынчызы, ооң дайзыннары-биле эптеш чок демисежири болуп турар.

Бистиң хөгжүлдевистиң бедик идеалдарын болгаш кол перспективазын — коммунизм тудуп тургузарын кижилерниң хүн бүрүде чугула күзелсонуургалдары-биле, ажыл-агыйжы болгаш социал-политиктиг боттуг сорулгаларны шиитпирлээри-биле дүүштүрүп билирин революстуг демиселдин, социалистиг тургузуушкунунуң үе-чада бүрүзүнге партия аажок улуг ужур-дузалыг деп үнелеп келген, үнелеп-даа турар. Ол сорулгаларны амгы үеде чедиишкиниг күүседир дээш, партия, ооң ленинчи ТК-зы экономика талазы-биле ажыл-чорудулганы улам сайзыраңгайжыдар, идей-кижизидилге ажылын эвижидер, партия, күрүне, ажыл-агый аппарадының ажыл-чорудулгазының аргахевирлерин ооң бүгү кезектеринге сайзыраңгайжыдар ажылды үргүлчү чорудуп турар.

Адаа партияның идеология ажылы улуг рольдуг. Ол ажыл ажылчы чоннарның коммунистиг медерелдиг болгаш идепкейлиниң улам улгадырынга, совет кижиниң идей-чаңчыл талазы-биле эң эки мөзүлүг болурунга дөгүм болур сорулгалыг. Ам идеология ажылының чугула сорулгазы болза ниитилелдиң амыдырал, медерелинге эткен 50 чылдарның дургузунда болган кол өскерлиишкиннерни эң долузу-биле илередиринде, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү өндүр улуг перспективаларын көргүзеринде болур.

Партия организациялары СЭКП ТК-ның Тезистерин пропагандаалаар болгаш тайылбырлаар улуг ажылды калбартын турар. Ол документ — партия организацияларының, парлалганың, радионуң, телевидениениң, эртем черлериниң, «Билиг» ниитилелдиң, уран чүүлдүң, культура-массалыг ажылдың албан черлериниң пропагандачы, массалыг политиктиг ажылының үндезини. Ол ең чугула документини пропагандаалаарынга болгаш тайылбырлаарынга лекциялар, илеткелдер, политинформациялар, беседалар, теория конференциялары, радио болгаш теледамдыылгалар — бо бүгүнү ең чогумчалыг ажыглаан турар ужурлуг. ТК-ның Тезистерин тайылбырлаарынга партияның, Советтерниң, ажыл-агыйларның, профэвиледдерниң болгаш комсомолдуң удуртукчу кадрларының боттарының киржири эргежок чугула. СЭКП ТК-ның Тезистерин чаа өөредилге чылында дээди школаларның болгаш техникумнарның студентилери, ортумак школаларның үстүү класстарының сургуулдары ханы өөренир кылдыр көрген турары база эргежок чугула.

Тезистерни пропагандаалаарынга болгаш тайылбырлаарынга холбаштыр идеология ажылынга тергиин чугула болуп турар үүлдер: революцияга болгаш социализм тургузарынга В. И. Ленининиң, бистиң партиявыстың канчаар-даа аажок улуг рольдуун ханы илередип көргүзери; Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге интернационалчы ужур-дузазын, делегейниң революстуг хөгжүлдезинге ооң салдарын чыдыдары; алдарлыг бежен чылдың түңнелдерин совет ниитилелдиң социал-экономика, политиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралының бүгү адырларының аайы-биле үндүрери; ССРЭ-ге социализм тургусканының дуржулгазының делегейге кайгамчык улуг ужур-дузазын тайылбырлаары; бистиң партиявыстың чедип алган теория, идей байлактарын бүгү талабиле холбап тайылбырлаары болгаш чогаадыкчы ёзу-биле улам ынай хөгжүдери; совет ниитилелдиң ленинчи орук-биле хөгжүп турарының ужурун илередип көргүзери болур.

Коммунизм идеяларының туюлунга чедир тиилээринге совет кижилериниң, бүгү коммунистиниң чүректиг ханызындан улуг бүзүрелдин Тезистерде кайгамчык шын илереттинген. Ниитилел хөгжүлдезинің үндезин айтырыгларын коммунизм шиитпирлеп, кижи төрелгетенни дарлалдан болгаш ядаралдан, милитаризмден, дайыннардан чайладып, бистиң планетавыска демократияны, тайбыны, улустар аразынга найыралды, Кижиге төлептиг амыдыралды бодарадып шыдаар.

(«Правданың» июль 7-де үүлү).

Ташкентиге чер шимчээшкини болган соонда бир миллион дербелчин метр чуртталга шелу туттунган. Маңаа чылдың-на чүс ажыг квартираларга чон чурттай берип турар.

Юбилейлиг чылда чаа бажыңнарлыг болганының доюн 40 муң хире ег-бүле эрттирер.

ЧУРУКТА: Чиланзар девисиэрде белорус тудугжуларның тудуп тургускан чуртталга бажыңы.

Фото Г. ПУННУУ, СЭТА-ның фотохрониказы.

Торгалыгның саанчызы

Кижиниң амыдыралынга өөрүнчүг, девиденчиг болгаш хоглексенчиг таварылгалар хөй болгулаар. А Кара-кыска олар база-ла таварышкан. Кыстың холдарында ийи демир-хуун бар. Мурнунда ол авазынга дузалажып, Торгалыг хемден үргүлчү суглаар турган. А бо удаада ол суглаар дивээн — амыдыралдың баштайгы күш-ажылчы базымын эгелээр дээн. Ынчангаш ооң өөрүшкүзү хайнын келген.

Баштайгы саалда — барып-барып эртенги. Хүннүң херели Хендерге бажындан чаа-ла дээн келген. Саанчыларның, инек кадарчыларының аянныг, ажыл-ишчи үнери Торгалыг хемниң эртенги шимээни-биле холужа берген. Кара-кыстың саар болүк инектерин ферма эргелекчизи Натпит-оол айтып бергеш, чугаалаан:

— Че, Кара, саап киривит! Саанчылардан черле чыда калба. Инектерни эртенги одарже үндүрер үе база келир болгай. Кызымак бол. Чоорту мергежип, ажылдың уг-шиин биле бээр сен. Чедишкинни күзедим.

Кара-кыстың ээлгир, биче салаалары шимчээрге, демир-хууңче үүктел чок саагайдыр баткан сүт бир-ле чаа ажыдыышкыны кылганы ышкаш болган. Ынчанмайын канчаар, ол дээрге каш-ла хонук бурунгаар өөрепикчи тургаш, парта артынга орган уруг-ла болгай. Кара-кыс ынчаар саанчы апарган.

Оон бээр сее чыл эрткен. Аныяк кыстың саанчылап эгелээн үезинден бээр кандыг бергелер таварышпаан дээр. Ынчалза-даа ол үүгле байлак дуржулганы чедип алырының мерген оруу болган. Бергелерни ол тиилеп, бодун мергежилдиг саанчы кылдыр белеткен шыдаан. Кара-кыстың авазы саанчы чораан болгаш, ынак кызын хей-аът кирип, дыка хой ажыктыг чугаа-сөзүн база берген.

Бо дээрге Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы Кара-кыс Чамыяңовна Санчай-оол-дур.

Сагган сүдү сава сынмас
Саанчылар мурнакчызы —
Санчай-оол Кара-кыска
Сагыш-сеткил чоргаарланыр —

деп, Торгалыгның аныяктары болгаш улуг назылыг кижилери ооң дугайында ынчаар чеченчидир чугаалажып-даа, ырлажып-даа турар.

Юбилейлиг бо 1967 чыл Кара-кыска кажан-даа уттундурбас. Үүге дээрге ону январь айда СЭКП кежигүүнүге кандидат кылдыр хүлээп алган. Аныяк саанчы ажылдан кирген чылында бир инекке онааштыр 850 литр сүттү саггаан. А эрткен чылын ол 16 инектиң бирээзинден-не 1600 литр сүттү саап алырын хүлээнгеш, 2238 литрни саггаан.

Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл оюнга бедик көргүзүглүг ужуражыр сорулганы Кара-кыс Санчай-оол мурнунга салган. Бо чылын аныяк коммунист бир инектен 2240 литр сүттү саар хүлээлгелиг. Ону өөрүшкүлүг байырлалдың хүнүнге чедир күүседирин шиитпирлеп алган. Эрткен алды айларның дургузунда ооң сүт саалдазын көөрге, хүлээлгезин ооң күүседип шыдаарын ол бадыткан турар.

Торгалыг фермазы ам Хендергениң оът-сигениг чайлагларында барган. Сүт саалдазы көвүдээн. Ол ам республиканың малчыннар Наадымынга киржир эрге дээш кызымак ажылдавышаан, саанчыларның мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: Кара-кыс Санчай-оол.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

ТУУЙБУ ЧЕТПЕЗИНДЕН...

— Тууйбу, тууйбу! Дүрген чоокшулат дуңмам, үе-шак манаар эвес — дээш, дузалакчызынче-даа көрүнмейн тудугжу арткан каш тууйбуларын шалыпкыны кончуг эптей салып тур.

— Ам бар эвес, каш моондак мынча әрлерге чүгле дүрт диди ышкажыл — деп, дузалакчызы харылаан.

— Крановщик! Тууйбу, тууйбу!— дээн үннер дыңналган.

Кран башкарыкчызы холун чаңгывышаан:

— Бежен марканың тууйбузудур—деп, харылааргa тудугжулар хөөн чок, демги черлеринге кээп арткан каш тууйбуларын улай сала бердилер.

— Бежен марканыы таарышпас боор чүве-дир аа?!—деп, дашчыдан айтырдым.

— Улуг базыышкыныг, кол хана черлерге салып болбас багай тууйбу-дур ийин, бо чыдар бо—дээш, бүдүн тууйбуну ийи холга алгаш чара туткаш, — кыдыы өртенин кыссадаа, ортузу өртенмээн, ак малгаш хевээр көрбес бе, холга безин чарлып турар — дээш, черже октавышаан:— чүгле санузел дээн ышкаш өрээлдер аңгылаарынга херек тууйбу-дур ийин—деп, ол тайылбырлады.

— Ам черле канчаар, аная турар эвес, план хүлээлгелиг болгай бис, катап адакы каъттан эгелээш, чылыдылга хоорааларының үттерин кылыры-биле дээвирлер үттеп, шалалар туружу дескилеп бадар апарган-дыр бис — дээш, бригадазының кежигүүнерин чыггаш, бригадир Салчак Чайдып чагаан.

Кым кайы каътка ажылдаар, чүнү кылырының даалгазы бердинген турда, бетон өрүмнээр шимчедикчи машинаның башкарыкчызы тургаш:

— Хая-даа болза кагарга чарлы бээр, а демир-бетон берге болгай, бо панельдерни канчаш үттээр бис, бензин чок-ла болгай...—деп, мындыг.

Улуг-Хем кварталында 60 аал ишти чурттаар 5 каът бажыңның тудуунга бо дүвүренчиг байдал ажылагый башкарыкчыларының, ооң удуртукчуларының болгаш өске-даа дузалаар албан бүдүрүлге черлериниң сула ажылдап турарын хереченлеп турар.

Бо кварталда Салчак Чайдыпка удуртурган комплексилиг тудуг бригадазы ажылдап турар. Ында республикада сураглыг тудугжулар Оюн Калзан, Семен Сандан дээш хөй мурнакчы тудугжулар ажылдап турар боттарынга онаашкан ажыл-херек дээш, юбилейлиг чылга чедишкинниг ужуражыр сорулга салгаш чүткүлдүг ажылдап турар мурнакчылар С. Нурсат, Х. Диис, Д. Сенденмаа, М. Байлаң-оол, О. Даттыг-оол, Т. Дыртый-оол болгаш өскелер-даа бар.

Бригада бар аргаларны ажыглап турган хүн, ай, квартал планнарын ажыр күүседип келген. Чижээ, бригадада эрткен июньнуң планын 117 хуу, а чартык чылдын — 116 хуу күүседткен.

Сөөлгү үеде бригаданы тууйбуиле чартык ай хандырбаанындан тудуг туруп берген. Балкон плиткалары, бетон болгаш арматура четче келбейн, тудугга үзүктелишкинни хаая эвес таварыштырып турар. Энергия чамдыкта чок болу бээр, ол таварылгада бетон өрүмнерин шимчедикчи машинаның күжү-биле башкарар ужурга удаа-дараа таваржыр. Оон ыңай № 3 тудуг-монтаж эргелелиниң кол инженери Рошкевич, тудуг участогунуң даргазы Левицов тудугжуларны тудуг материалы-биле хандырарының хемчээн албайн турар. Өрүмнээр шимчедикчи машинаның бензинин дөрт хүн эккелбээнинден бригаданың машинизи эрткен машиналардан бензин диленип, каш хүннерни ынчаар эрттирген.

— Бо алдарлыг юбилейлиг чылды кижилер, албан, бүдүрүлге черлери улуг чедишкиннерлиг ужуражыр хүлээлгени алган болгай, тууйбу заводунуң демир-бетон чүүлдер кылыр комбинадының удуртукчулары та чүнү бодап турар чүве. Бо тудугну хуусаазының бетинде Тудугжунуң хүнүнде белек кылдыр доозар сорулга салган турган. Ынчалзадаа сорулга тудуг материалдарының чогундан күүсеттинмейн баарының кырында келген. «Бир эвес бо хевээр турар болаа октябрьдан бээр чок тудуг боо»—деп, бригадир Чайдып хомудан чугаалады.

Юбилейлиг чылды бүдүрүлге болгаш кижилер чедишкиннерлиг ужуражырын күүзээр. Кижилерниң чүткүлдүг бо күзел-соруунче «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң удуртукчулары болгаш ооң дузалаар бүдүрелгелери кичээнгейни салыры чугула.

А. СОДУНАМ.

ЫРЖЫМ ЧЕРДЕ БҮДҮРҮЛГЕ

Эге бажын Таңды-Ууланың сыныңдан алган Торгалыг хем узун делгем болуп шөйлүп баткаш, Успа-Хөлче агып кирип чыдар. Барыын талазы Торгалыг хемниң унунда барып үскен Дус-Даг деп даг әлээн улуг хемчээлдиг черни ээлеп, өвүрде ең бедик, кадыр-берт, часкам турулгарлыг загларның бирээзи.

Дус-Дагның мурнуу баарында дуссту казып ап турар бүдүрүлге чери бар. Шаг-шаандан бээр дусту ооң казып ап, Тываның бүгү кожууннарының чонунуң дустаар чери ол турган. Коштут-комнуг аът-хөлү, ал-боттары човап-могаан кижилер шуужуп чоруп турган чылдар эрткенден бээр шоолуг-даа үр болбаан. Ам дээрге, каш-каш тонна чүк чүдүрер машиналар республиканың ырак-кыдыг черлеринде турар хоорай, суурлар-биле дус бүдүрүлгезиниң аразында каш-ла шакта чоруур апарган. Өг дүндүү дег бичии үүтү дамчыштыр чер иштинче үнгеп киргеш, амы-тынын артынга каггаш, сүге сывы чарылгыже, адыштар оюлгуже дээр бир шары чүү дусту бүдүн хүн арай боорда хап алыр, берге черлер таварлашканда күш четтинмейн-даа баар, аламалап киирипкен чер иштинге дус хап олургаш кижилерниң довураккa бастырып өлүр чоруу кайы хөй турган. Ол коргунчуг үе эрткенден бээр шоолуг-даа хөй чыл болбаан. Ам дусту чер иштинден казарын болбаазын техникаларның күжү-биле кылыр апарган: күчүлүг экскаватор-биле черниң кырында довураан аштай үстүрүп каапкаш, каш-ла минуталар иштинде каш-каш тонна дусту чер иштинден чаза тепсип үндүрүп, оваалай кааптар.

Дус бүдүрүлгезинге мооң мурнунда чылдарда ажылчыннар чурттаар, ышка ишти мат кара апарган, крыша чок бажындан, улуг складтан, даштында дус довураа чыып үндүрүпкен самдар өгден аңгы кандыгдаа тудуг чок турган болза, ам ында крышалыг, ишти чугайлаттынган, шалазы дозулаттынган чурталга бажыннары, хлеб быжырар чер, чунар бажың, гараж, биче склад, дарганнаар чер турупкан. Электрилиг хөделдирикчини ажылдадыптарга, чырык хып келир. Бо бүдүрүлге онаашкан планныг онаалдаларын үргүлчү күүседип турар.

Дыка хөй араттар боттарының күш-ажылчы болгаш үлетпүрже базымнарын дус бүдүрүлгезинден эгелеп, хөй чылдарда аңаа кадржып ажылдап келген. Херел Чүлдүмович Тоду аңаа ажылдаа-ла әлээн үр болу берген. Назы-хары улгаткан ол кижи чазаныкчы, бызанчылан аңгыда, чер өрүмнээр, чаза тепсир мергежилдерни шиңгээдип алган, бүдүрүлгениң мурнакчызы болу берген. Тумат Ойдупович Кара-оол чүдүрүкчүлеп, трактористен турар, база-ла бүдүрүлгениң шалыпчызы. Дмитрий Степанович Шадринцев дус бүдүрүлгезинге ажылдаа-ла бир чыл болган. Ооң түскай мергежили чолаачы, тракторист. Ол ам экскаваторщиктеп ажылдап, бодунуң үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Дус-Дагның дузунуң черде чыдып турар курлавыры эгээртинмес хөй. Чүгле ону казып турар черниң чоокавызында 80 миллион тонна дустуң курлавыры шинчилеттинген. Дустуң чер иштинде чыдып турар курлавыры Дус-Дагның мурнуу баарындан эгелээш, Хөндей ховузун кешкеш, Кадыйның дагларынче үнген, барыын талазы база-ла улуг хемчээлдиг черже шөйлүп алгаш чоруй барган.

Амгы үеде дус бүдүрүлгезиниң ажылында четпестер бар болгаш ылаңгыя ында ажылдап, чурттап турар кижилерниң амыдырал-чуртталгазынче кошкак кичээнгей салдынган.

Сугну он ажыг километр черден сөөртүп ап турар. Бо бүдүрүлгеде тускай быжыглаан автомашина чогундан суг сөөртүрүп алыры чамдыкта үзүктелип, аъш-чем кылып ижеринге болгаш өске-даа хереглелге суг чок болуп, бергедээшкиннерге таварлажы бээр. Ында аъш-чемнин болгаш өске-даа хереглел бараннарының бичии садыгжыгажы чогундан Чаа-Суур, Торгалыг суурлардан бараннаар, ынчангаш доктаамал машина чогундан бо суурларже баары чамдыкта база-ла бергедей бээр. «Торгалыг» совхозтуң девискээринде чоруп турар автолавка аңаа барбаастаан, эмчилер келбестээн. «Ийи хонукта аарааш, әлээн бергедеп турдум» деп мурнакчы ажылчын Херел Тоду чугаалады.

Көжер кино аңаа база келбейн турар. Кызыл булуң чок, солуннар, журналдар чагыттынмаан, радио чок. Ында кижилер кайда, чүү болуп турарын билбес. Оларның ортузунга агитас-массалыг ажылды чорудары «Торгалыг» совхозтуң парткомунга хамааржып турда, партком ол дугайын биче-даа херекке албастаан. «Бис болза, кыдыг-кызыгаар черде туруп турар улус-тур бис, биске телефон эргежок чугула хереглеттинип турар» деп ажылчыннар чугаалады. Оларның ол негелдези чөптүг.

Эрги экскаватор үргүлчү-ле үрелиишкинге таварлажы бээр. Ынчангаш чаа экскаватор-биле хандырар дугайында негелде улуг. Казып үндүрген продукцияның үчүдун шын санаары, деңзилээри, ооң шынарынче кичээнгей салыры база-ла багай тургустунган. Сөөлгү үеде дусту чүлдүрүп чорударда, ону деңзилевейн, машинаның марказы кандыг болдур, ооң чеже тоннаны чүктээрин барымдаалап, даап фактура бижээш чорудуп турар. Ында деңзини хынаванындан бээр каш чыл эрткен. Хандагайты биле Дус-Даг оруунда база Самагалдайже чоруткан орукта төгүлген дустар оваланы берген чыткылаар. Дусту деңзилевейн, даап фактура бижип бээринден чолаачылар боттарының харыысалгазын улгаттырбайн, ону тө халдып, төтчегленп турарының бир чылдагааны-даа ында.

Бо чылын казып үндүрген болгаш ам ап белеткеп турары дустуң шынары багай: борлуг, әлезин холушкактыг. Шил дег кыланайнып турар өки шынарлыг, арыг дустуг черни каспайн, дүрген-не план күүседирин бодааш, кырында довураа чуга белен черден казып турар. Дус чүдүрер ажылчыннарны хол хап-биле хандырбаан. Ону хол хап чокка тудуп, чүдүрери ең-не берге, дус адышты ажыңнадыр чиптер, ылаңгыя чаашкынга өткен дус холга ең-не халалыг.

Мооң мурнунда чеже-даа тонна дус кире бээр улуг склад турган. Ону үрегдеп каапканындан, ам дусту белеткээш, шыгжаар чер чок, өйлеп белеткеп турар. Ынчангаш ажылчынларны ажыл чок турары кайы көвей. Дус бүдүрүлгезиниң участогунуң начальниктери мооң мурнунда чылдарда болгаш бо-даа чылын Чаданага чурттавышаан, боттаңнап кээп ажылдап, үргүлчү чанаттаар, дуска шоолуг турбас болуп турган. Ол чорук харылаан участогунуң ажыл-ижи дээш удуртукчунуң харыысалгазын кудуладыр чорукту болдуруп турган. Амгы начальник И. Н. Лопененко база-ла боттаңнап ажылдап турар, болганчок-ла Чаданаже хаптар апарган.

Дус-Дагның дус бүдүрүлгези Чадаананың хөмүр даш разрезинге хамааржып, ооң удуртулгазында туруп турар. Бо үстүнде айыттынган четпестерни узуткаар талазы-биле дарый хемчег алыры, улус ажыл-агыйынга чугула улуг-хууну киирип турар бо бүдүрүлге черинче, ылаңгыя ында ажылдап, чурттап турар кижилерниң ажылдаарынга, дыштанырынга, амыдыраарынга таарымчалыг байдалды тургузары Чадаананың хөмүр даш разрезинiң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Дус бүдүрүлгези Өвүр районнуң девискээринде туруп турар болганда олче, ында кижилерниң амыдырал-чуртталгазынче сагыш салыры СЭКП-ниң Өвүр райкомунга болгаш райкүүскомга база-ла дорт хамааржып турар. Ынчангаш Дус-Даг көдээ Совети, совхозта партком дус бүдүрүлгезинче кичээнгей салыр херек. Ылаңгыя ажылчыннарга эмчи дузазын чедирери, кижилер ортузунга партийжи политиктиг, агитас болгаш культура массалыг ажылдарны чорудары негеттинип турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шыныың» тускай корреспондентизи.

Чартык миллион

Юбилейлиг чылдың күш-ажылчы ээлчээн эш Бочоров начальниктээн үш дугаар автоажылагый черинiң ийнги автоколонназының чолаачылары эки эрттирип турарлар.

Бо автоколоннаның коллективи социалистиг чарыштың бирги черин быжыы-биле тудуп турар. Чартык чылдың бүдүрүлге программазын автоколонна 104,6 хуу күүсеткен болгаш ам ук автоколоннаның үлүүнде пландан ажыр ажылдап кылган чартык миллион ажыг тонна-километр кирип турар. Ылаңгыя эш Лукин баштаан чолаачылар бригадазы тергиин эки ажылдап турар. Коллектив улуг эвес, а сес-ле кижиден тургустунган. Ынчаарга быжыг сагылга-чурум, бот-боттарыпка дузалажылга Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедишкиннiг күүседиринге идиглиг болган. Бригадир эш Лукин боду тонна-километр талазы-биле чартык чыл планын 198 хуу күүсеткен.

—⊙—

Четтирдивис дээр

Тываның аар үлетпүрүнүн баштайгы хоорайы — Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабрикадан ырак эвесте Постоянный дээр суур хүн бүрүде өзүп, сайырап, чурттакчыларының саны көвүдеп турар. Ында шупту-ла дорт каът бажыңнар бар. Оларның бирээзи 18 дугаар аъып-чем магазини. Бо магазин бараннарны аңгылап садар беш улуг өрээлдерлиг. Ынчангаш Ак-Довуракта ең улуг магазин ол.

Ол магазинге кире бээрге, арыг-силин аажок, бараннарны чурум-чыскаалдыг кылдыр чыыт салып, делген каан, садыгжылары чонга ээлдек.

— Бисте ажылдап турар бүгү садыгжылар болгаш ажылчыннар чонуң негелдезин чогуур өйүнде хандырар дээш кызымак бараан болуп келди. Ай санында бараан саарылгазының планын 110—115 хуу чедирип тур бис. Чонуң негелдезин өөренип көрбүшаан, олар-биле ээлдек болурга, «четтирдивис» дээрден өске сес дыннавас боор-дур — деп, магазинiң эргелекчизи Мария Емельяновна Якимова чугаалады.

Шынап-ла магазинге кирген ездың алыкчылар үр-даа болбайн хереглээн бараннарын садып алыр аргалыг. Ооң садыгжылары чонга шынчы бараан болур дээш бүгү-ле күжүн, арга-мергежилин үндүрүп келген. Садыгжылар Мария Бондарева, Валентина Клюшина, Анна Шишкина олар кызымак ажыл-ижи-биле эш-өөрүнүн хүндүткелин чаалан алган.

Магазинниң ажылдакчылары, бүгү ажылчыннары СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа үндүргеи «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылы» деп Тезистериниң материалдары-биле танышкан, аңаа сорук киирип, Төрээн чурттуң төөгүлүг юбилейин күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы мурнунда салганнар.

К. МОНГУШ.

—⊙—

МАЛЧЫННЫҢ СӨЗҮ

«Мурнакчы» колхозтуң төп сүт-бараан фермазында быжаа ажаакчызы С. Хомушку 1959 чылдан эгелеп үзүктелишкин чок ажылдап келген. Ак сеткилдиг, үреттүнелдиг ажылдап келгени дээш, ону эрткен чылын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаан. Бо хүннерде ол 100 ажыг быжааларны ажаап доруктуруп турар.

— Оларның баш санын менди, күш-деңгелин ортумактан өрү кылдыр семирткеш, Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга уткуштур колхозка хүлээдир мен — деп, эш Хомушку быжыг бүзүрелбиле чугаалап орар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

КНО-нуң Кол Ассамблеязының хуралы

НЬЮ-ЙОРК.(СЭТА). Араб күүнелерге удур Израильдиң агрессиязының дугайында айтырыгны чугаалажыр дээш Совет чазактың саналын ёзугаар чыылдырган КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза сессиязы чеди хондур чапсарлаан соонда, катап ажылдап эгелээн.

Иерусалим дугайында Ассамблеяның июль 4-те бадылаан резолюциязын күүседириндеи Израильдиң ойталаанынче Ассамблея кол кичээнгейин салган.

Аңаа чугаалажып көөр кылдыр Пакистанның төлээзи база бир резолюцияны киргеп. Ол резолюцияның төлевилели Кол Ассамблеяның үндүрген шиитпиринiң капчаар күүсеттинiп турарын аңаа болгаш Айыыл чок чорук чөвүлелинге ында база сүмелээн.

Иорданияның төлээзи израиль агрессорну кынчыктырбас шиитпирлиг хемчеглерни алырынче Ассамблеяны кыйгырган.

ССРЭ-ниң төлээзи Н. Т. Федоренко сөс алгаш, Кол Ассамблея Иерусалимде байдалдың ужурунда ханы сагыш човаан сеткилди илереткен резолюцияны чүүлдүг деп көрген болгай деп чугаалаан. КАР-ның, Сирияның болгаш Иорданияның израиль эжелекчилерге эжелеткен девискээрлериндеи оларның шериглерин доп-дораан үндүрери — кол болгаш ең чугула айтырыг бо хүннерде Иерусалимде болуп турар үүлгедиглериниң уламындан Кол Ассамблеяның мурнунга улам күштүг негелделин-биле тургустунуп турар-дыр деп, совет төлээ демдеглээн.

Айыыл чок чорук чөвүлелиниң, шиитпирлерин Израиль моон соңгаар-даа херекке албайн, бодунуң эжелекчи политиказын чорударын үргүлчүлээр болза, КНО-нуң Уставын ёзугаар ол чуртту агрессор деп буруу шапкаш, аңаа хамаарыштыр чогуур хемчеглерни алыры эргежок чугула деп, Совет Эвилели сагындырган болгай. Ындыг болганда, Совет Эвилели чогуур шиитпирин Айыыл чок чорук чөвүлели үндүрер болза, ол хемчеглерни боттандырарынга киржиринге белен деп, Н. Т. Федоренко чугаалаан.

Израильдиң даштыкы херектер министри Эбан көп-бак чугаазын чулчураан. Израильдиң камгалап турар «сеткил-сагыш ханызындан чаагай соонуургалдыг эргеажыктары» бар болгай дигилээн.

Израиль дуржок идегеттер израиль шериглерге Иерусалимиин эжелеткен иордан кезээн холгаарлаарынче угланган хемчеглерин соксадырынче Кол Ассамблеяның Израильди кыйгырган шиитпирин херекке алыр дивейн турар деп чүве овуузуннуг, чашпаа ол чугаа-соттан база ылап билдинген.

Конгода байдал

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң (Киншаса) Чөөн можузунуң эрге-чагырга төвү Кисангани хоорайның девискээринде конго национал армияның кезектериниң ак кештиг хөлезиленикчилер-биле тулчуушкуннары үргүлчүлевишаан.

Хөлезиленикчилер Кисангани аэропортун холгаарлавышаан. Ол кавының девискээрлериндe олар тайбың чоннуң аразынга кижилер тудуп хоругдаар дерзилелдерни кылып турар. Чазак шериглеринге удур дайылдажынар дээш, тудуп алганнарынга боочепсек алынар деп турар. Ынаваанларны боолап өлүрүп турар.

Дайылдажыышкыннар эгелээриниң биче-ле мурнунда Кисанганиге чедип келген бир бөлүк даштыкы журналистерни негелде салырының чылдаа кылдыр хөлезиленикчилер тудуп алган, оларның салым-чолу ам-даа билдинмейн турар. Журналистерни ап үндүрүп дээш, Киншасадан чоруткан самолётту хондурарын хөлезиленикчилер чөпшээревээн деп Киншаса радиозу дыңнаткан.

ЗАМБИЯ БОЛГАШ ТАНЗАНИЯ ЧАЗАКТАРЫНЫҢ ШИИТПИРИ

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Замбия биле Танзаниямның чазактары Лусакадан Дар-эс-Саламга чедир демир орук тударының компаниязын кады тургузуп алыр деп шиитпирлээн.

Далайже үнер эрии чок Замбияга ындыг орук аажок херек.

Ирактың чаа чазаа

БАГДАД. (СЭТА). Ирак Республикавың президентизи Абдель Рахман Ареф бодунуң шуут баштаан кабинединiн орнунга чаа чазакты тургузаарын генерал Тахер Яхьяга даасхан.

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдiн Багдадтан дамчыткан дыңнадыындан билдингени-биле алырга, чаа ирак чазакка Тахер Яхья премьер-министриң албаны-биле кады иштики херектер министриниң хүлээлгезин база күүседир, президент херектериниң талазы-биле күрүне министри Исмаил Хайралланы даштыкы херектер министриниң хүлээлгезин күүседир кылдыр томуйлаан, камгалал министринге Шакер Махмуд Шукари хевээр арткан, даштыкы херектер министри турган Адиан Пачачини Ирактың КНО-да доктаамал төлээлекчизинге томуйлаан.

Чаа ирак чазактың баштыңы Тахер Яхья оон мурнунда күрүпенiң кол албан дужаалдарын кылып чораан. Президент Абдель Рахман Ареф баштаан чазакка Тахер Яхья премьер-министриин оралакчызы турган. 1963 чылдын ноябрьдан 1965 чылдың сентябрьга чедир Тахер Яхья ирак чазакты баштаан, а оон мурнунда — 1963 чылдың февральдан ноябрьга чедир — Ирактың чепсектиг күштериниң кол штавының начальниги болгаш ирак армиязының кол командылакчызының оралакчызы турган.

Кыдатта болуушкуннар

ККП ТК-ның Политбюрозунуң Доктаамал комитединiң кежигүнү, КУР-нуң даргазы Лю Шао-ципе удур угландырган кампания кыдат парлалганың арыннарында үргүлчүлевишаан. Ынчалза-даа ооң адын ажыы-биле ядавайн, а «партияда эрге-чагырга олуруп алгаш, капиталистиг орук-биле бар чоруур ең улуг дужаалдыг кижи» деп турар.

Он бирги номеринге «Хунци» журнал Лю Шао-ципиң «сүлчээзин чылча шапканы» «Мао Цзэдуннуң идеяларының углан башкарган партийжи тургузугда улуг тиилелге» деп айыткан. Даштыкы парлалга болгаш агентилелдер «Хунци» журналдың бо чүүлүн Лю Шао-ципи албан-дужаалындан дүжүрген дугайында дыңнадыг кылдыр тайылбырлап турар. Ындыг болза-даа, Лю Шао-ципиң амгы байдалын тайылбырлагы дег кандыг-бир тускай дыңнадыглар Пекинде мынчага чедир чок.

ККП-де удуртукчу албан-дужаалдарга 1956 чылда партияның съездизиндеи сонгуттурган кижилерге таарымнас чоруун илергейлевишаан (ол үеден бээр ККП-ниң съездилерин чылдырбаан), «Хунци» журнал «оларны эргедужаалындан дүжүрери, олардан эрге-чагырганы хунаап алыры болгаш оларның «удуртулгазын» дүжүрери улуг пролетаржы культура революциязының сорулгазы» дээрзин каш удаа демдеглеп келген.

ККП ТК-ның пропаганда киллизиниң эргелекчизиниң оралакчызы турган Чжоу Яньцы ады парлалганың арыннарындан ыравастаан. Мао Цзэ-дуннуң литература болгаш уран чүүл талазыбиле шугумунга удур хөделген дээш ону буруудадып турар. Июль 9-та «Гуанмин жибао» солунга парлап үндүрген улуг чүүлде демдеглээни: «Мао Цзэ-дуннуң идеяларын «амгы үениң марксизмленинизминиң «дээди чадазы» кылдыр санаарынга Чжоу Ян ажыы-биле удур хөделип, «демиселдiн» чидиг хылыжын Мао дарганың чогаалдарын амыдыралбиле сырый харылзаага чогаадыкчы өөренир болгаш ажыглаар дугайында эш Линь Бяонуң магалыг кыйгырыынга удурланган».

Можу парлалгазы «партияда эрге-чагырга олурар ең улуг дужаалдыг каш санныг кижилерге» удур демиселдiн ийити кыдат кампаниязына киришпишаан, тус чернiн партийжи удуртулгазынга удур демиселди бодунуң арыннарынга база чорудуп турар.

«Синь Гуйчжоу бао» солун ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ККП ТК-ның Мурнуу-барыын бюрозунуң бирги секретары турган Ли Цзяя-цюань, ККП-ниң Гуйчжоу можу комитединiң бирги секретары турган Цзян Цю-юнь, ол комитеттiң бирги секретарылары турган Мяо Чунь-тин, Чэнь Пу-жу болгаш партияның өске-даа удуртукчуларын «сойгалаан материалдарны» номер санында парлап турар.

Иштики Моолдун автономнуг районунда ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ККП-ниң ол район комитединiң бирги секретары турган Уланьфуга, партия комитединiң бирги секретарылары турган Ван И-лунь, Ван До оларга удур кампанияны чорудуп турар. «Каш санныг ревизионистер» ол автономнуг районга «каргыштыг чажыт штабты «организастаан» болгаш «улуг хань шовинизмге» удур демиселге чылдак тыртып алгаш, «национал чарылдырышкынны» боттандырып турган деп, «Нэймэнгу жибао» солун бижээн.

Хэйлунцзян можуда партияның можу комитединiң бирги секретары турган Суян Цинь биле ийнги секретары турган Ля Фань-у оларга удур демиселди калбарткан. «Хэйлунцзян жибао» солунуң июль 7-де бижээни-биле алырга, Суян Цинь болгаш можунуң өске-даа партийжи удуртукчулары «партияда эрге-чагырга олурар ең улуг дужаалдыг кижилер»-биле дем кадып алгаш, «бистiң улуг баштыңчывыс Мао даргага удур калчаалыг нүүлдээшкин-биле халдап, Мао Цзэ-дуннуң улуг идеяларынга удурланып, «боттарының кара сагыштыг, каргыштыг сорулгалары-биле фракцияны бөлүглеп турган». 1961 чылда чаа чылга холбаштыр тургускан хүлээп алыышкынга Совет Эвилели-биле найырал дээш дашка көдүрген дээш, Ли Фань-уну «буруудадып» турар.

«Дачжун жибао» солунуң июль 5-те дыңнатканы-биле алырга, «партияда эрге-чагырга олуруп алгаш, капиталистиг орук-биле бар чоруур ең улуг дужаалдыг кижиниң «Шаньдун можуда агентилеринге удур демисел» Шаньдун можунуң «революстуг комитединiң» болгаш Цзинань гарнизониниң партия комитединiң кыйгырыын ёзугаар эгелээн.

Шанхай солуннарының материалдарындан ап көөрге, Шанхайда «партияның эрги хооркомунуң» талалакчыларынга удур демисел соксавайн турар.

(СЭТА).

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

БОЛГАРИЯНЫҢ ОГЛУ

Тыванын капиталистиг эвес оруктап, социализмче хөгжүүрүнүп база оон экономиказының болгаш культуразының көдүрүүшкүнүнүң хөрээнге бодунуң улуг-хуузун кирген көскү ажылдакчыларының бирээзинге Болгарияның Коммунистиг партиязының көскү ажылдакчыларының бирээзи Василий Константинович Танев хамааржыр. 1936 чылдың июль айдан 1939 чылдың март айга чедир ол Тыва Арат Республиканга ВКП(б)-ниң райбюрозунуң секретарынга ажылдап турган.

Танев 1897 чылда Болгарияның Солинск округунда Гавгелиге төрүттүнген, идиктер кылыр ажылчын мергежилдиг, болгар улустуң улуг оглу Г. М. Димитровтуң салгакчызы, 1923 чылда Болгарияга болган алдарлыг Сентябрь чепсектиг тура халыышкының белеткээринге киришкен кижи.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның революстуг бо тура халыышкының басканының түңнелинде В. К. Танев, Г. М. Димитров болгаш өскелер-биле кады даштыкыга барып чурттаар ужурга таварышкан. 1923 чылдан 1933 чылга чедир Югославияга болгаш ССРЭ-ге туруп, чажыт ажылдар чорудары-биле төрээн Болгарияныңче чаңгыс удаа эвесээп кээп турган.

1933 чылдың март 9-та В. К. Танев Г. М. Димитров, Б. Попов олар-биле төрээн чуртуче бар чыткаш, Берлинге туттургаш, рейхстагты өртеткен дугайында буруудадыгга таварышкаш, суд харыысалгазынга киргеп.

Лейпцигке болган суд чорудулгазы — фашистиг Германияның кардаачыларының коммунизмге удур мегелеп кылган өнчүк-чөңгээн дээрзин бүгү делегей билир. Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш Г. М. Димитровтуң туруштуг демиселиниң түңнелинде ук суд чорудулгазы буураашкынга таварышкан. Фашистиг идегеттер хоругдаттырганнарны хостаар ужурга таварышкан болгаш Танев суглар Совет Эвилелинге чедип келген.

Ынчалза-даа фашизмниң хилинчектээшкини хоругдаттырганнарның амыдыралынга уттундурбас аар исти арттырган. Гитлержилерниң ханныг аспаавдан хостаан соонда совет болгаш даштыкы парлалганың төлөлекчилеринге Г. М. Димитровтуң кылган интервьюзун номчуурга, кижиниң хан-дамыры соой бээр болгай.

Гитлерлиг фашизм аңгы талазы-биле боттарының даштыкыда деткичилери-биле кады делегейниң хөй-ниитизин мегелээрин оралдажып, рейхстагты өртеткен дээш буруудаттырган кижилер суд эгелегиже болгаш суд чорун турар үеде курортка дыштанган кижилер-биле дөмей турганнар дижип турганын маңаа демдеглээри артык эвес.

Москвага чедип келгеш, парлалга конференциязынга Г. М. Димитров 1934 чылдың февраль 27-де мынча дээн:

«Суд чорудулгазы болуп турар үеде бисти бот-бодувустан аңгылап каан. Суд истелгези доозулганда, бисти чүге аңгылап турганын тайылбырлап бээрин судтуң даргазындан шыңгыызы-биле негээн мен. Суд истелгези доозулаадаа оон-биле чөпшээрешпээнимни, бодумнуң эштерим-биле ужуражыкаан турарымны аңаа чугаалаан мен. Бис буруу чок болзувусса-даа, фашистер буруудадырын оралдажып, бисти агартканы соонда безин кара бажыңга тудуп турдулар. Судка чедир беш айларның иштинде хүндүледе, дүне-даа бистиң холдарывысты хүлүй шоочалап каар турган. Оны көрбээн кижилер оон кандыг янзылыын бодап безин четпес боор. Беш ай иштинде дүп, үүн чокка ынчаар удууру деп чүл ол? Хүндүе чүгле 25 минута иштинде холдарывыстың хүлүүн адырар, оны хеп кедеринге болган чем чиринге ажыглаар. Беш ай иштинде холдарны хүлүй шоочалап келгеш, бисти кижизиг, кадык тудуп келген бис дээриден канчап ыятпастарыл. Бо үеним дургузында чаңгыс-даа дүне орта удуп шыдаваан мен. Аарышкылыг боорга чаңгыс дүн иштинде 20—30 болгаш 50 катап оттуп кээр мен. Бо бүгү үүлдер полиция чагырыкчызындан кол хамааржып турган. Мен болгаш мээң эштерим судка чүве бижиирде хүлүглүг холдары-биле бижип турганнар. Маңаа хамаарыштыр дараазында үүлдү чугаалакеап тур мен. Бистиң эживис Танев чаңгыс-даа немец сөс билбес кижи. Ынчангаш оон байдалы бистиндең безин ыракта аар турган... Ол, буруудадыр доктаалды алза-даа, чаңгыс-даа сөс билбес болган! Бүдүн неделя иштинде ону билир аргажок болган! Ол, хелемечи бээрин дилээн. А хелемечини суд чорудулгазы эгелээр дей бергенде берген. Ол хелемечи Танев болгаш Поповка буруудадыр доктаалдың үүгле чамдыын очулдуруп берген...»

Фашизмниң хоругдалындан хостаргаш, эш Танев 1934 чылдың июньдан 1935 чылдың апрельге чедир Москвага Профинтерниң болгар секциязының эргелекчизинге ажылдап турган, оон соонда 1936 чылдың июльга чедир маркизм-ленинизмниң куретарынга өөренип чораан.

Эш Танев маркизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң могаг билбес пропагандизи турганын хөй кижилер билир. Райбюронуң секретары турган, Тыванын большевиктер организациязының ажылының идеологтуг кезээн ол баштап турган. Орус дыл кырынга ай санында үүнүп турган политик-экономиктиг «Чаа Тыва» деп журналдың редколлегиязының кежигүнү турган. «Тыва революцияның характеринің дугайында айтырыларга хамаарыштыр» деп оон баштайгы үүлү ол журналга үнген. Оон хөй-ниити-политиктиг темаларга хамаарыштыр бижээн хөй үүлдери Тывага орус болган тыва дылдарга үнүп турган солунларга үнген.

Василий Константинович парлалгага-даа, аас пропагандазынга-даа буржуаз национализмниң удурланыкчызы чораан. Тыванын ажылчы чоннарының хөй миллион совет улус-биле акы-дүңма бузулбас найыралын бижиглаарының херазинге оон киргеп үлүү улуг. Оон тодаргай херечизи болза Тыванын Совет Эвилелиниң составынга киргени болур.

Танев! Ол мыңдыг турган: улуг эвес, тырың маңа-боттуг, арының хевири борбак, көрүштүг карасаргыы каракты. Василий Константинович улустар-биле мендилешкенде, азы танышканда, бодүүнү-биле хүлүмзүрүвүшаан, сагындырган-даа ышкаш: «ыятпа, өөнүк, бистер акы-дүңмалышкылар бис. Таневтиң ады Лейпцигке суд чорудулгазының маадыры Георгий Димитровтуң ады-биле дөмей бүгү делегейге билдингир, ынчалза-даа мен эң бөдүүн ажылчын болгай мен» деп каар.

Ол кижилериң өөнүү болуп, хууда беседа кылганда-даа, индирге барып чүве чугаалаандаа-даа, ону чон хүндүлеп, оон сөс бүрүзүнге ханы бүзүрөөр турган. Партийжи шынчы чоруктуң дугайын чонга чедирер дээш чонче ол ынчаар чорун турган.

Оон орустан чугаалаары арайла таарыы турган. Оон чугаазынга болгар сөстер холужа берип турза-даа, ону чон улуг үндүлел-биле дыңнаарлар.

Танев республиканың хөй кожуунларынга болгаш бүгү колхозтарынга чораан. Ол — Тыванын ажылчы чоннарының социализм орууниче демиселин, оларның амыдыралын болгаш хөгжүп турар культуразын ханы өөренип турган. Ол Тыванын амыдыралында чаа үүлдерни өй-шаанда эскерип, ону кижи бүрүзүнүң байлаа болдурар дээш кызыл чораан. Ажылчы чоннарның массалыг хуралдарынга Тывага социалистиг тургузуушкунның айтырыгларының талазы-биле бодунуң чугааларынга ол Совет Эвилелинге, бүгү делегейге коммунизм дээш демиселдиң чижектерин хөй-биле ажыглап, тайылбырлаар чораан. Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнге удур фашизмниң чимэнишкинерин сойгалаарынга, серемчиледдиг болурунга эргежок чугула айтырыгларның дугайын ол онзалап демдеглеп турган.

Чаа дайынның болу бээранге удур серемчилелди бедидери, дайын кыпсыкчыларының өскүдүпкү дег агрессиязынга удур улустарның интернационалчы найыралын бижиглаары, чонну патриоттуг херектерге кижизидери — бо бүгү үүлдер эш Таневтиң Тывага турган кылган беседа-ларының, лекцияларының, илеткелдериниң болгаш солунларга парлаткан ажылдарының кол темазы.

Бир-ле катап, 1936 чылдың күзүнүнде Тывага совет хамаатылар комитеттериниң даргаларының хуралы чапсарлап турар үеде, фашистиг хоругдалга олурганының дугайын чугаалап бээрин оон дилээн. Танев хүлүмзүрээн, мынча дээн:

— Аңаа мээң ролюм Поповтуу ышкаш эвээн болган чүве. Чүгле бодум хуумда хөйү бодап, хилинчектеттинин турганымны сактып тур мен. Мен чүнү кылып аар мен. Холдарны хүлүп каан, немец дыл билбес турдум, а бистиң болгар дылывысты кым-даа дыңнаксавас ышкаш сагындырар болган.

Попов биле мээң буруум, а херек кырында буруу эвес болдур ийин, бодувусту камгаланырын оралдажып, герман рейхстагты өртеткенинге киришпээнивисти шынзыдары турган. А Георгий Димитров — ёзулуг демиселчи кижи. Ол камгаланмаан, харын буруудадып турган. Оон бүгү-ле чугаазы — фашизмни көөр хөөн чок чорук, коммунизмниң шынныг херазинге бүзүрел. Ол —рейхстагты өртеткенинге коммунистериниң киржилге чогун шынзыдып, ол дээрге фашистериниң хоңнүүлү, оон-биле коммунистерни буруудадыр дээн оралдажышкыны дээрзин сойгалап илереткен. Димитров — ёзулуг дайынчы. Ол делегейниң хөй-ниитизиниң деткимчези-биле фашистиг чагырыкчыларны буруудадырын чедип алган, ынчангаш олар бисти хостаар ужурга таварышкан. Димитров коммунизмни камгалавышаан, бистерни, коммунистерни камгалап алган. Демиселге оон өөренир херек. А менде үүү боор, мен аңаа онза чүү-даа кылбаан мен...

Василий Константинович-биле бир колхозка кады командировкалап чораан мен. Орустар болгаш тывалар, колхозчулар болгаш хуу ажылдыг чамдык кижилер клубту долдур олурупкан турган чүве. Таневти дыңнакседаар кижилериң хөй болганы ол. Эш Танев Халхин-Голда байдал дугайында илеткел кылган. Япон милитаристерни чылча шаап турган совет болгаш моол дайынчыларның маадырлыг чоруктарының дугайын чыылганнар улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Чамдык кижилер олуттарындан тура халыжып, илеткелчини үзе кирип, «ура» деп алгыржып турганнар.

Тывага турганының сөөлгү үеинде эш Танев Кызылдың Ленин кудумчузу биле Чүлдүм кудумчузунуң азыында, амгы башкы институтунуң дужунда бажынга аваазы, кадайы, ийи уруглары-биле кады чурттап турган. Ол дээрге социализмче орукту ажыктан аныяк республикага орус болгаш тыва улустар-биле кады ажылдан турган, найыралдыг өг-буле.

Арай сөөлүүредир оон өөнге барып, найыралдыг шайлаашкынга киришкен мен. Олар шуптузу — Василий Константинович, кадайы, иеин болгаш уруглары орус дыл кырынга чугаалажырын оралдажыр болган. Өске кижи кирип кээрге ыадыры ол чүве ийикпе, бодунуң дылы — болгар дылга чугаалажы берген, ынчалза-даа чугааның утказын билип алган мен. Олар човуладыг хилинчектээшкинге таварышкан болгар улустуң хөй чылдардағы маадырлыг демиселин, төрөөн черин — Болгарияның келир үеин сактып чугаалааннар.

Туекай документилериниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, эш Танев 1939 чылдың мартта Тывадан чоруткаш, 1940 чылдың август айга чедир Москвада «Хосталганың херели» деп идик кылыр фабриканың директорунуң оралакчызынга ажылдап турган. Оон ог-бүлеези база аңаа турган. Оларның төрөөн Болгариязы база-ла реакцияның холунга турган. Олар төрөөн черинче эвээ чанарының идегелин ышкынмааннар.

Кажан фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаанда В. К. Танев 1941 чылдың күзүнүнде болук парашютчулар-биле кады Болгарияга барган болгаш фашистер-биле изиг тулчуушкун үеинде амыдыдан чарылган.

Болгар улустуң шынчы оглу В. К. Танев бодунуң амыдыралының үш чылын Тываның ажылчы чоннарының чечектелиишкининге бараалгаткан. Чалбыштыг интернационалист-революсчу Василий Константинович Танев-тиң чуртунда чаагай амыдырал база тургустунган, оон демиселжип чораанды марксевчи-ленинчи өөредиг тиилээн.

М. ПАХОМОВ.

ФЕРГАНА ОБЛАСТЬ. Алтыарык районнуң XXIII партсъезд аттыг колхозунуң чер ажылдыгларының культура-амыдырал байдалдары чыл келген тудум-на экижип турар. Оларга бүгү үүлдер талазы-биле таарымчалыг чаагайжыды туткан чурталга бажыңнарың, культура чырыдыышкын албан черлерин тудуп берип турар. Бажыңнарда радио, электри, газ, суг дамчыдылгазы бар болган. Чоокта чаа колхозтуң дыштанылга бажыңы ажыттынган. Чай дургузунда аңаа шөлдериниң он-он ажыл-ишчилери дыштанып.

ЧУРУКТА: дыштанылга бажыңының девискээринде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨӨГҮЛҮГ ЧЕРЛЕР-БИЛЕ

Демдеглелдерден

«Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлгелери-биле ында школалар амыдыралчы сырый харылзаалыг. Хову-Аксы АТА-зы бүдүрүлгениң күсели-биле бир автобусту тускайлаап, бодунуң шефке алган школазының өөреникчилеринге берип, төөгүлүг черлерже аян-чорук кылыры-биле аътканган.

Эки өөредилгеиг 28 пионерлер улуг вожатый Любовь Федоровна Ашуркованың удуртулгазы-биле төөгүлүг черлерже экскурсияны кылган. Пионерлер Кызылдың, Бии-Хем районнуң болгаш Шушенское суурнуң төөгүлүг черлери-биле танышкан.

Кызылда Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейин, Азияның төвүн, кызыл партизаннарның тураскаалын көргеш, Өөк сыннарының кырынга каас-чараш бойдус чурумалын хайгаарап, эрээн шокар чечектер сүзүп, ойнап-хөглеп алгаш, Бии-Хем районда «Искра» колхозтуң төвүнге барып, Совет эрге-чагырга дээш амы-тынын берген кызыл партизаннар С. К. Беспалов болгаш Н. Г. Крюков оларның тураскаалынга дириг чечектерни салган.

Дээрниң хиндиниде хар чок магалыг эки хүн. Улуг баштыңчының ады-биле холбашкан черге келген пионерлер өөрүшкү-маңнайлыг, пионержи хептерин кедип алгаш, район төвү Шушенское суурже аян-чоруун уламчылаан.

Шушенскоениң төп кезээ ёзулуг-ла хоорай. Каастап турган туткан, ийи каът Советтер бажыңы, оон хөрөзинде В. И. Ленининиң мөңгүннелчек тураскаалы бедип үнген. Харылзаа бажыңы, еске-даа албан черлери...

Төп шөлдүң барыын талазында ак даш баганаларлыг, үш каът Культура ордузу, «Саяннар» деп аалчылар бажыңы, универмаг... Кудумчуларны асфальтап, электрижиткен. Шушенскоениң чурттакчылары суурну ногаанчыдып, садтар, скверлерни кылып, айыраң-шокар чечектерни тарып, улуг ажыл-ишти бүдүргеп болдулар.

Шушенскоениң төвүнде ногаан серликте аразы улуг эвес, дыттан туткан, эрги шагның ийи бажыңы бар. Сибирь шөлүлгезиниң үеинде улуг баштыңчы аңаа чурттап турган. Ам ында В. И. Ленининиң Бажың-музейин. Ону 1938 чылда-ла СЭКП ТК-ның шинтпирин ёзугаар ажыткан.

Ук шаанда тараачын А. Д. Зыряновка хамааржып турган ол бажыңга баштайгы үеде В. И. Ленин чурттап турган. Ханада аскан самбырада алдын үжүктер-биле мынча дээн: «Бо бажыңга 1897 чылдан 1898 чылга чедир делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленин чурттап турган». Төөгүлүг бажыңның чанынга аныяк хову-аксычыларны экскурсовод Прасковья Павловна Никулина ээлдээ-биле үткүп алды.

Ыяш хаалгалап, музейниң девискээранче кириптивис. Кижи өөрүйдаа бээр, сүрээдей-даа бээр хире болду, ынчангаш чүрек дыңзыг сога бээр. Кедизин бодап туткан ол бажында 4 өрөөл бар. Ук бажың ажыглалга кирге-ле 118 чыл болган. 15 дөрбелчин метр хемчээлдиг бичии өрээлге Ильич 1 чыл ийи ай чурттаан. Арткан өрөөлдерге Зыряновтарның өг-бүлеези чурттап турган, ам ында музейниң делгиирлерни турган.

В. И. Ленининиң өрөөлинде хөөлиг ак өөс шыыгылыг, бөдүүн ыяш стол тур, оон кырында ногаан халыптыг керосин лампазы, 4 сандай. Азыгда столда болгаш ном салыр черде номнар, солуннар, сеткүүлдерни салган. Өске булунда В. И. Ленининиң удуп турган ыяш орну. Шалазында — холбиле аргаан чадыгларлыг...

Үш өрөөлдерде документилерде, фоточуруктарда болгаш картиналарда Ленининиң чаш болгаш аныяк чораан чылдарын, революстуг ажылчорудулгазын көргүскен.

Зыряновтарның өг-бүлезиниң кежигүннери немешкенинден В. И. Ленин өске бажыңче — Петрова дээр бот кадайның бажыңынче кежер ужурга таварышкан. Ол бажың Шушь хемнин эринде, ам ында ийиги Бажың-музейин тургускан.

Ында аскан самбырада: «Бо бажыңга делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленин 1898 чылдың июльдан 1900 чылдың февральга чедир чурттап турган» деп бижээн, ук бажыңны туткандан бээр ам 127 чыл болуп турар.

Шушенскоениң албан черлери ол Бажың-музейге пионерге киргеннерге — галстуктарны, а комсомолга киргеннерге — билеттерни байырлыг байдалга тыпсырын чаңчылчыдып алган. Шушенскоениң чоогунда В. И. Ленининиң аңнап, балыктап, кыжын конькилээринге ынак турган черлеринге база чордувус. Суурнуң мурнуу-барыын талаында хадыгыг арыгда Ильичиниң аңнап, чаашкынныгда чаглактанып турган чадыры база бар болду.

Пионерлер төөгүлүг черлер-биле аян-чоруктуң үеинде 12 тураскаалды, ийи музейни, Тываның № 1 школазының ленинчи өрөөлин болгаш өске-даа солун үүлдерни көргеннер.

О. КОРОДА.

Бистиң ясли-садигивисте

Өөрүнүң Хандагайты суурунуң уруглар яслизинде алды айдан беш хар чедир казылыг бичии чаштар өзүп, доругун турар. Бөөк бүрүү тускай хүн чурумнуг, дыштанып, ойнаар аңгы-аңгы өрөөлдерлиг. Садиктиң кижизидикчилери чылдың кайы-даа үеинде уруглар-биле солун, ажыктыг ажылдарны чорудуп турарлар. Сан санап өөренирниң болгаш дыл-домак сайзырадылгазының кичээлдери тускай программа ёзугаар доктаамал болуп келген. Оон ыдай пластилиндеи дириг амытаннар дүрзүлээр болгаш музыка кичээлдери бичии кижилерге солун эртип турар.

Ясли-садиктиң девискээринде бо хүннерде янзы-бүрү тарымал чечектер чиңгир-ногаан кылдыр үнүп келген. Оларны ажаан өстүреринге уруглар база киржип турар. Уругларны күш-ажылга кижиндер арганы кижиндикчи башкылар шак ынчаар ажыглап турар.

Бо ясли-садикте хөй чылдарның дургузунда халаг чок ажылдап келген дуржулгалыг кижизидикчи башкылар С. Сандан, П. Чүлдүм, ажаакчылар М. Нордун, М. Кокел, аштакчы Т. Монгуш, он чыл ажыг поварлаан М. Онагаш олар бичии чаштарның кадык чаагай, хөглүг өзүлдезинге, оларның кижизидилгезинге биче эвес салыышкыннарын киргеп. Бо эштерге уруглар хөлчок ынак, ясли-садиктиң коллективи оларны хүндүлээр.

Кижизидикчилер уругларның кадык, чаагай өзүлдезинче, кижизидилгезинче онза кичээнгейни салып, коллективтиг экскурсиялаашкыннарны, селгүүстээшкиннерни организастап келген. Бо бүгү уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге улуг салдарны чедирип турар. Бичиилериниң аъш-чем-биле хандырылгазы эки, чылдың кайы-даа үеинде ът, сүт болгаш өске-даа продуктулар үзүктелбес. Чем дээжизин уруглар эмчизиниң тургускан меню-зун ёзугаар белеткеп турар.

Кылдыныг турар эки үүлдер-биле чергелештир бисте четпестер база бар. Суурнуң чурттакчыларында уругларын ясли-садикке тургузар дээш хөй чылдарда эллчегде турар ада-иелер ам-даа хөй. Суурда бар уругларның санынга ясли-садикте орун чедиппес, бар өрөөлдер кызыы, тар. Чаа туттунуп турар 50 орунуг ясли-садикти чогуур хуусада ажыглалга киирер болза, ада-иелерден хомудалдар турбас, нипти ажыл-үүле бүдүнгүр болур. Сорулга болза, чаа тудугну юбилейлиг байырлал бетинде доозары болур.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Аныяк динамочулар

Республиканың бут бөмбүүнге бирги чери дээш шилилде маргылдаа тус-тус зоналарга эрткен воскресеньеде эгелээн.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга «Динамо» биле «Сылдыс» командалар ужурашкан. Оюнчуң эгезинден эгелээш динамочулар идепкейлиг бурунгаарлап турган, удурланыкчызын 11:0 санга члик уткан.

Июль 9-та Туран хоорайга «Енисей» биле «Тудугжулар» командалары аалдап чораан. Баштай ооллардың «Тудугжулар» командазы-биле аныяк туранчылар ойнаан. Аңаа шөлдүң эзлери аалчыларны 4:2 санга уткан. А улуг улустуң аразынга болган ужуражылгага «Енисей» командазы тиилээн.

М. ГАМИДОВ.
М. КЫРГЫС.

Кымдан хамааржырыл?

Республиканың бирги чери дээш хол бөмбүү болгаш баг кагарының маргылдаазын көрүп турган, мээң сагыжымга элээн хөй үүлдер кирди. Мен хол бөмбүүн элээн ойнаар болгаш база баг кагарынга сонуургалдыг чораан мен. Ылаңгыя хол бөмбүү кижини аваңгыр болдурарынга, кижиниң күш-дамыры сайзыраарынга коячуг улуг ужур-дузалыг деп чүве черле билдингир. Хол бөмбүүн кандыг-даа кижи ойнап болур, ол бут бөмбүү ышкаш эвес болгай. Өй-тавында калыкшылдыг, харын-даа улуг назы-харлыг кижи-даа ону болунуң тавы-биле хандыкшып ойнап болур.

Хол бөмбүүн кандыг-даа албан организация черинге ойнап болур. Чамдык албан черлериниң чанында, хөй чүргтакчылыг черлерде, ылаңгыя районнарда четки азып каан черни ховар көөр апарганы хомуданчыг-дыр. Садыгларда хол бөмбүүн массалыы-биле үндүрбейин турар. Ылаңгыя бистиң Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозта хол бөмбүүн эрткен күстен бо часка чедир шоолуг ойнаваан, харын-даа шуут ойнаваан деп-даа болур. Ында эки ойнаар аныяктар бар. Ылаңгыя Г. Чимит-Доржу, К. Хөкпеш-оол дээш өскелер-даа бар. Оларның ойнаваазы өөр тывылбас боорга ынчыг чүве ийик бе, кижи кайгаар.

Республиканың бирги чери дээш оюн солун болгаш шаандагызынга бодаарга дыка бурунгаарлаан маргылдаа деп санап болур. Шаанда бистиң республикага эки ойнаар Хойлакаа, Бүрбү (башкы чораан) ышкаш ойнакчыларны бодап келгеш, ам бо хүнгу ойнакчыларны көөрге аваңгыры, кашпагайы, билири тергиин эки-дир. Ойнакчы бүрүү шупту баастаар, көдүрер, мегелээр, хостаар. А шаанда кагар кижиниң көдүрүктүзү чокта ол хап шыдавас турган болгай. Ам спорт шак ынчаар өзүп сайзыраан деп чүвени кижи чайгаар-ла бодап кээр-дир.

Ам мынчалза кандыг ирги деп бодалдыг мен. Эргим Барыын-Хемчик ооллары, «Спартак»-биле эшхуузунуң ужуражылгазын Барыынга кылып көрзе чүл? Спартакчыларны Барыынче чаланар. Ол черле ажырбас болгай. Кайда-даа дески шел бар, четки бар, чай шаг-ла болгай. Кандыг-бир совхоз, колхозтуң байырлал, дыштанылгазын ажыглай тыртып алыр херек. Ынчан хөй чон көрзүн. Арга-дуржулгазын өске сонуургакчылар билип алзын. Бүгү чонга хол бөмбүү массалыг болу берзин.

Баг кагары бисте массалыг болбайын турар. Болур-даа болза, байырлал хүннеринде болуп турар, чүгле район төптеринде. Фермаларда, бригадаларда ону организасташтар кижи чок. Спорт ажылдакчылары көдээге ону нептерединче сагыш салбайын турар. Бистиң Барыын-Хемчикти-даа алырга, совхозтар аразының, салбырлар аразының баг кагарының маргылдаазы болбайын турар. Оон эки кижилер шилиттинмейин турар.

Республика маргылдаазынга «Спартак», «Динамо» командалары эки ойнап турар, чүге дээрге үргүлчү белеткелдиг турар-дыр. Октаан мерге бүрүзү куруг барбас. Эки дээр боо-биле дөмейлеп болур.

Хол бөмбүүн, баг кагарын канчаар-даа белеткеп болур оюннар. 2 кижи болурга-ла, оон ёзулуг оюн, маргылдаа үнүп келир. Шынында сээн-биле мен маргыжайн, ойнаайн деп кым ынчап чоруур боор. Ону чүгле комсомол, профэвилел организациялары эвилелдеп, бодунуң бир кежигүнүнге даалга берип, организастадыр болза ам делгереп, хайныып үнүп келир. Бо солун оюннар массалыг болу берген турары чүгле спорттуң улуртур ажылдакчыларындан кол хамааржыр-дыр.

О. СОЧУТ,
башкы.

Күрүненің Кызылда башкы институду

1967—1968 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА БҮДҮРҮЛГЕГЕ АЖЫЛДАВАЙН ӨӨРЕНИР СТУДЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА ФАКУЛЬТЕТТЕРГЕ ХҮЛЗЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР:

Физика-математика. Өөренип доскаш, алыр тускай мергежили — математика, немей алыр тускай мергежили физика; физика, немей алыр мергежили математика.

Филология. Алыр мергежили — тыва школаларга орус дыл болгаш литература башкылаары; орус дыл болгаш литература, немей алыр мергежили тыва дыл болгаш тыва литература.

Биохимия. Алыр мергежиди — биология болгаш химия.

Кирериниң дугайында билдириишкинни институттуң ректорунуң адынга, факультедин болгаш алыр мергежилин айыткаш, киирер.

Билдириишкинге дожар үүлдер болза: ортумак эртем дугайында документ (бодув), характеристиказы, автобиографиязы, 286 хевирниң эмчи шылылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фоточурук.

Билдириишкиннерни июль 20-ден 31-ге чедир хүлзэп алыр, кирериниң экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир болур, студент кылдыр хүлзэп алганын август 21-ден 25-ке чедир чарлап, дыныадыр.

Кирип турарлар дараазында экзаменнерни дужаар: **Физика-математикага:** математика (аас-биле болгаш бижимел-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле).

Биохимияга: химия (аас-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле).

Филология факультединге: орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү, даштыкы дыл (аас-биле).

Орус дыл, литературага тыва дыл болгаш тыва литератураның немелде мергежилин алыр кижилер даштыкы дыл орнунга тыва дылды (бижимел-биле) дужаар.

Институттуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 40.

Хүлзэп алырының комиссиязы.

КИНО

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бичии дургун» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рыжик» 3, «Дескелчок чаян уруг» 5, 9 «Боксёр болгаш өлүм» 7 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Дургун» 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш чоон кижи» 11.30, 1.30, «Дагларда өөзөн негекчилери» (1-ги, 2-ги серилялары) 3.20, 6.30, «Үш кадар ийи» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөглүг ооллар» 1, 7, «Сибирь черинин дугайында тоолчургу чугаа» 3, 9 шактарда.

Республиканың экраннарынга

„БИЧИИ ДУРГУН“

ДЕП УРАН-ЧЕЧЕН КИНО ҮНҮП ЭГЕЛЭЗЭР.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

редакцияның адреси:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, хаарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуут болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01150.